

Sveriges lantbruksuniversitet
Självständigt arbete, examensarbete

Titel Beteende på offentliga platser

Författare © Charlotta Stavenow

Fakultet/område: LTJ-fakulteten, Landskapsarkitektur

Utgivningsår: 2011

Serienamn: Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU

Program eller utbildning: Landskapsarkitektsprogrammet

Utgivningsort: Alnarp

Titel på annat språk: Behavior in Public Places

Omfattning på arbetet i hp: 30 hp

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet

Fakultet/ område: LTJ-fakulteten, Landskapsarkitektur

Författare: © Charlotta Stavenow

Titel på svenska: Beteende på offentliga platser

Nyckelord: Beteende, offentliga platser, gestaltning, miljöpsykologi

Handledare: Anna Peterson, Landskapsarkitektur, SLU

Biträdande handledare: Jitka Svensson, Landskapsarkitektur, SLU

Examinator: Caroline Hägerhäll, Miljöpsykologi, SLU (huvudexaminator). Åsa Ode Sang, Landskapsarkitektur, SLU (bitr. examinator).

Kurstitel: Examensarbete i landskapsarkitektur

Kurskod: EX0545

Omfattning på arbetet i hp: 30 hp

Nivå och fördjupning: Avanceradnivå, E-nivå

Serienamn: Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2011

Titel på annat språk: Behavior in Public Places

Program/utbildning: Landskapsarkitektprogrammet

Sammanfattning

Ett flertal teoretiska och miljöpsykologiska modeller visar att det finns ett samband mellan miljö och människans reaktioner och forskningen stödjer att det sker en ömsesidig påverkan mellan individuella, miljömässiga och beteendemässiga faktorer. Ofta utgår man ifrån att en person både kan påverka och påverkas av den omgivande miljön. Detta är klart, men det är mindre klart och finns färre forskningsresultat om *hur* en given fysisk utformning påverkar människans direkta beteende i staden. Syftet med denna undersökning var att undersöka om en plats fysiska utformning påverkar hur människor beter sig och *hur* beteendet påverkas. För att undersöka detta valdes tre olika offentliga platser ut som har liknande funktion, men som skiljer sig åt i utformning skala, ålder etc. Med utgångspunkt i de tre platserna kunde det observeras vilka beteenden som påverkas, vilka beteenden som blir karaktäristiska på de olika platserna och vilka skillnader och likheter som finns mellan dem. För att undersöka detta använde jag mig av fullständigt deltagande observation med en semi-formell/semi-informell datainsamling. Jag var på platserna under olika tidpunkter och dagar under ca 1,5 timmar/dag under de tre månader som angivits som ram för undersökningens utförande. Resultatet visar att det finns tydliga skillnader mellan platserna i vissa hänseenden och att platserna i andra hänseenden är lika. Skillnaderna handlar till störst del om åldersfördelning, fördelning mellan nödvändiga-, valbara- och sociala aktiviteter, tid spenderad på platsen och formalitet/informalitet. Jag diskuterar ytterligare att resultaten är svåra att direkt tillskriva den fysiska formen eftersom händelserna inte skett isolerat från ett flertal andra faktorer som påverkar beteendet. Jag resonerar också om möjligheterna att generalisera undersökningen. Denna uppsats upprättades som ett självständigt arbete på avancerad nivå vid LTJ-fakulteten, SLU, under våren 2011.

Abstract

Several theoretic and environmental psychological models establish a connection between the environment and the reactions of humans and the research support that there is a mutual influence between individual, environmental and behavioral factors. You often assume that a person both can influence and be influenced by the surrounding environment. This is evident, but it is less obvious *how* a given physical design influence people's immediate behavior in the city. The aim of this study was to investigate if the physical design of a place influences people in an urban environment and to investigate *how* the behavior is influenced. Three public places were chosen to take part of the investigation. The three places have a similar function, but differ in design, scale, age etc. Based on the three places I could characterize behaviors for each separate place and detect differences and similarities. I used observation with full participation with a semi-formal/semi-informal data collection as my method. I was at the places during 1, 5 hours/day during the three months that had been given as a frame for the implementation of the study. The result shows that there are pronounced differences between the places in some respects and that the places in other respects are similar. The differences are to the largest part about age-distribution, distribution between necessary-, elective- and social activities, time spent at the place and formality/informality. I further discuss that the results are hard to ascribe the physical design directly, since the behavior did not occur isolated from several other influencing factors. I also discuss the possibilities to generalize the study. This essay was set up as an independent writing, at an advanced level, at the LTJ-faculty SLU, during the spring semester in 2011.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. Inledning	s. 8
1.1 Bakgrund	s. 9
1.2 Frågeställning/ Problemdiskussion	s.10
1.3 Syfte	s. 10
1.4 Disposition	s. 11
2. Metod	s. 12
2.1 Metodval	s. 12
2.2 Tillvägagångssätt	s. 13
2.3 Platsanalyser	s. 16
2.4 Etiska och moraliska aspekter	s. 24
2.5 Litteratursökning	s. 25
2.6 Metodkritik	s. 25
3. Teoretisk referensram	s. 26
3.1 Definitioner	s. 27
3.2 Miljöpsykologi	s. 27
3.3 Sambandet mellan individuella faktorer, byggda miljöfaktorer, situationsspecifika faktorer och beteende	s. 28
3.4 Urban form	s. 32
4. Empiri	s. 35
5. Analys	s. 41
5.1 Sammanfattning av analysen	s.41
5.2 Platserna aktiviteter och flöden	s. 42
5.2.1 Anna Lindhs plats	s. 42
5.2.2 Södertull	s. 44
5.2.3 Triangeltorget	s. 45
5.3 Sociala regler och formalitet och informalitet	s. 47

5.4 Anonymitet och social kontakt	s. 49
5.5 Proportion, skala och mikroklimat	s. 56
5.6 Genusskillnader	s. 57
5.7 Äldre personer	s. 60
5.8 Användare och icke-användare	s. 61
5.9 Territoriella strategier på offentliga platser	s. 63
6. Slutsatser och reflexioner	s. 67
6.1 Slutsatser och reflexioner	s.67
6.2 Förslag till vidare forskning	s. 71
7. Referenser	s. 73
7.1 Publicerade källor	s. 73
7.2 Elektroniska källor	s. 75

1. Inledning

Den offentliga miljön är inte enbart ett rum där vi färdas från A till B, utan en plats där möten, interaktioner och aktiviteter ofta skapar dess attraktivitet. Sören Olsson skriver i *Det offentliga stadslivets förändringar* (1998) att det finns några orsaker som gör livet i den offentliga miljön viktig: människor har ett behov att bli sedda och att se och de publika platserna ger både plats för "skådespel" och "publik", genom att träffas spontant i staden övas toleransen mot olikheter, man känner att man är en del av samhället och delaktig i gemenskapen och det är en viktig plats för debatt och diskussion. På offentliga platser finns samtidigt många normer och sociala koder som styr "spelet" och hur man beter sig. Jan Gehl tydliggör i *Life Between Buildings* (2001) att den offentliga miljöns fysiska utformning påverkar människornas aktiviteter och beteenden på platserna, ofta eftersom olika aktiviteter ställer olika krav på sin omgivning. Efter Jan Gehls devis utgår jag från att gestaltningen av stadsrum påverkar beteenden och aktiviteter och att stadsrummets form är viktigt för att det ska vara tillgängligt och för vilka slags beteenden som kan levas ut och skådas där. Är det också gestaltningen som orsakar att vissa grupper i samhället samlas på speciella platser eller att vissa platser används på ett alternativt eller oväntat sätt? Detta är en miljöpsykologisk undersökning där människors beteende studeras i relation till deras fysiska omgivning och där interaktionen och förhållandet mellan de två analyseras. Eftersom så många olika faktorer samspelar i relationen mellan dessa, kommer man närmast verkligheten genom att studera dem på plats där det utspelas (Altman, Christensen, 1990).

Inom miljöpsykologin har man frågat sig hur mycket omgivningen egentligen påverkar individernas beteenden. Empiriska fakta har visat att påverkan från omgivningen ofta endast är marginell eftersom skillnader i miljön ofta kan neutraliseras eller göras omärkbara genom sociala processer, motivation eller personliga förväntningar (Altman,

Christensen, 1990). Trots att det enbart har gått att producera några få direkt mätbara effekter på beteenden och prestationer, läggs det mycket tid och resurser på att skapa våra omgivningar på specifika sätt och för specifika ändamål. En fråga som följer är hur inblandningen av psykologi kan bidra till att förbättra våra omgivningar? Om sociala processer, motivation och personliga förväntningar påverkar oss mycket mer än någon direkt påverkan av våra omgivningar, hur kan man då skapa några generella föreskrifter om vilken form och karaktär den fysiska omgivningen bör ha? Även om man lyckas finna rekommendationer som handlar om att designen ska vara flexibel, ge möjlighet till individuell variation och ta hänsyn till sociala begränsningar så ger det inte planeraren, landskapsarkitekten eller arkitekten något konkret att arbeta med.

Kommunikation kan vara ett utbyte av betydelsefulla tecken mellan två eller flera parter. Den kan vara verbal, språklig eller icke-verbal. Kroppsspråket utgör en stor del av kommunikationen med gester, mimik, rörelsemönster, fysisk närhet kontra distans. I en observationsstudie är den icke-verbala kommunikationen viktig att studera. Arne Maltén (1998) menar att den icke-verbala kommunikationen är den största informationskällan vid observationer, vilket gör metoden till en uttömmande metod för utforskande av beteenden i naturlig miljö. Kommunikationen mellan olika aktörer i offentlig miljö är ofta bristfällig (Bell, 2001) och som landskapsarkitekt kan man fråga sig: vem skapar vi offentliga platser för? Används platserna? Används platserna som vi förväntat oss? Påverkar användarna platserna och påverkar platserna besökarna/användarna? Att få feedback och få dessa frågor besvarade kan vara en viktig del av kommunikationen mellan användare och de som planerar och gestaltar staden. I en kommunikation mellan aktörer kan man få viktig information om hur användarna verkligen uppfattar en byggd miljö. Bell et al (2001) skriver i *Environmental Psychology* att det kan vara stora avstånd mellan designer och användare av byggd miljö och mellan byggherre och användare och mellan forskare och designer. Man kan vidareutveckla dessa relationer till att handla om planerare, byggherre, arkitekt/landscapsarkitekt, brukare, byggare och förvaltare och se att avståndet till brukarna bara växer.

1.1 Bakgrund

Att man blir påverkad av miljön och omgivningen är noga bevisat i många olika studier. Det finns däremot lite litteratur inom landskapsarkitekturen som ger ledning i *hur* vi påverkas. Eftersom jag läst psykologi parallellt med landskapsarkitekturutbildningen har jag särskilt intresserat mig för kopplingar mellan dessa områden. I miljöpsykologin sammankopplas ämnesområdena på ett intressant sätt och ger också grunden till denna undersökning. Studierna har väckt nyfikenhet för om man kan formulera konkreta hypoteser om hur den omgivande stadsmiljön påverkar människornas beteenden. Städer förändras hela tiden vilket innebär att invånarna måste anpassa sig efter nya levnadsförhållanden och nya svårigheter och möjligheter som skapas. Att ha kunskap om hur dessa förändringar skulle kunna påverka individerna, deras interaktion, deras möten och deras liv i staden kan vara viktigt för att kunna skapa och planera levande, fungerande städer.

1.2 Frågeställningar/ Problemdiskussion

Påverkar en plats utformning hur människor beter sig?

Hur påverkar platsen människors beteende?

Vilka beteenden påverkas?

Vilka beteenden blir karaktäristiska på de olika platserna? Skillnader och likheter.

1.3 Syfte

Undersökningens syfte är att undersöka kopplingen mellan människors beteende och utformningen av den offentliga miljön. Studien ämnar att:

- Observera människors opåverkade beteenden på några utvalda platser,

- finna kopplingar till utformningen av omgivningen och
- jämföra skillnader och likheter mellan platserna.

Det slutliga målet med undersökningen är att generera synteser kring ovannämnda koppling. Synteserna är tänkta att kunna ge förslag till fortsatt arbete inom området och för att producera teorier på ett mer allmänt plan.

Anledningen till varför jag vill undersöka just detta är för att jag saknat konkreta teorier under utbildningen till landskapsarkitekt. Det finns forskare som vill komma ifrån att den konstnärliga processen ska ses som ett praktiskt problemlösande verktyg och förespråkar att det inte ska finnas några regler eller formler som hämmar kreativiteten, utan en konstnärlig utforskning av processen (Swaffield, 2002). Detta till trots har flera forskare försökt att hitta recept för "den lyckade platsen" till exempel: Gehl (hur man bygger och planerar en stad för folkliv). I denna undersökning försöker jag finna kopplingar mellan miljö och människa som skulle kunna vara intressanta att känna till när man i framtiden försöker skapa en "lyckad plats".

1.4 Disposition

I **kapitel 2 Metod**, presenteras valet av metod för studien samt hur metoden användes i detta fall. Etiska och moraliska aspekter tas upp eftersom det är viktigt för denna studies genomförande. Slutligen diskuteras några svagheter med vald metod.

Kapitel 3 Teoretisk referensram, ger en inblick i teorier, modeller och begrepp som är viktiga för analysen av materialet. Teorin grundar sig i sociologi, psykologi, planering och arkitektur.

Det **4:e kapitlet Empiri**, beskriver hur människor beter sig på de valda platserna. Materialet till detta är hämtat från observationer.

I **kapitel 5 Analys**, används den teoretiska referensramen för att tolka det empiriska materialet. Analysen ligger sen till grund för de hypoteser som presenteras och diskuteras i kapitel sex.

I det **avslutande kapitlet Slutsatser och diskussion**, sammanfattas resultatet genom att hypoteser ställs upp. Slutsatserna ger ledning till svar på den inledande frågeställningen.

2. Metod

2.1 Metodval

Vid valet av observationsmetod övervägdes: graden av formalitet vid insamlingen av data och graden av observatörens deltagande.

Till denna undersökning har fullständigt deltagande observation valts. Det är en samhällsvetenskaplig metod som innebär att forskaren personligen ingår i det kulturella och sociala sammanhang som denne vill studera (naturalistisk observation). Det fullständiga deltagandet innebär att forskaren inte ämnar avslöja sin intention att studera omgivningen. Jag befann mig på platserna under en timme åt gången och observerade andra användare av platsen. För att smälta in som en "vanlig" användare av platsen satt jag på bänkarna eller trapporna, hade med mig en tidning eller en vän och antecknade diskret vad jag såg, framförallt för att minska reaktiviteten eller *observer influence*, det vill säga att de observerades beteende tenderar att påverkas av observatörens närvaro (Svartdal, 2001). Denna metod passar bra till undersökningens frågeställning eftersom den syftar till att generera hypoteser och att undersöka den stora massan (Robson, 2002).

Graden av formalitet är semi-formell/semi-informell datainsamling. Vid formell datainsamling är strukturen hög, forskaren registrerar endast beteenden eller information som planerats i för tid. Andra spontana händelser registreras inte och reliabiliteten och validiteten av studien blir därför hög. Man riskerar dock att missa intressant information

som sker utanför observationsschemat. Den informella datainsamlingen innebär en större flexibilitet och spontanitet, men risken ökar samtidigt att forskarens subjektiva bedömningar gör att data förvrängs, förnimmas eller överdrivs (Robson, 2002). Till denna undersökning används en blandning av dessa metoder där några aspekter registreras på ett formellt sätt, samtidigt som andra beteenden registreras. För att minimera att observationerna färgas av subjektiva erfarenheter görs observationerna först och hypoteserna ställs upp efter analysen av dessa - alltså med ett induktivt förhållningssätt.

Trots metodens etiska och moraliska eventuella brister finns det undersökningar som motiverar dess användning eller där metoden är den enda möjligheten att få tillgång till vissa grupper eller händelser. Det gäller framförallt när det handlar om känsliga eller svåråtkomliga ämnen, eller när man vet väldigt lite om ett nytt fenomen (Corbetta, 2003). En fördel med metoden som gör att den passar till denna studie är att den fångar de skillnader som kan finnas mellan vad människor säger och vad de faktiskt gör (Cohen et al, 2000). Till denna undersökning är det även en fördel att *observer influence*-effekten blir låg. Suzanne de Laval skriver (1998) om gåturen i kombination med intervjuer och enkäter som en metod för utvärdering och kommunikation mellan olika aktörer. Men eftersom jag är intresserad av beteenden som till stor del kan vara omedvetna val och rörelser passar en observationsmetod bättre till denna undersökning. Dessutom görs det inte något urval av deltagare, som i detta fall skulle kunna skapa en homogen grupp som inte är representativ för det verkliga användandet och man riskerar att missa viktig information.

2.2 Tillvägagångssätt

Innan första observationen skrevs ett observationsschema för att göra undersökningen mer systematisk och för att ge studien ökad reliabilitet. Målet är att individerna inte ska påverkas av min närvaro.

Observationsschema

Plats: 1 2 3
Februari: 10h 10h 10h
Mars: 12h 12h 12h
April: 12h 12h 12h

Jag kommer att vara på de respektive platserna en timme åt gången. Tidpunkterna och veckodagarna kommer variera så att dygnets och veckans alla aspekter kan dokumenteras. För att strukturera observationerna för mig själv listades ett antal faktorer som skulle göra det lättare att kvantifiera vissa aspekter av observationerna. Dessa faktorer var:

Ålder på de som använder platsen (ung, medelålder, pensionärer)

Kön (man, kvinna)

Formation (ensam, par, familj, grupp, annat)

Vad gör man på platsen? (Nödvändig-, valbar-, social aktivitet)

Hur länge stannar de (i minuter)?

Hur många använder/passerar platsen under timmen?

Använder de någon av platsens fysiska utrustning? Vilken?

Jag förde även anteckningar av händelser, intryck och beteenden under observationerna. För att kunna mäta variabeln beteende, som är en psykologisk konstruktion (psykologiskt begrepp), måste begreppet operationaliseras och omvandlas till konkreta handlingar. Beteende får i detta fall representeras av tid som spenderas på platsen, om man besöker platsen i par, grupp eller ensam om man använder någon utrustning på platsen etc. Operationaliseringen kopplas delvis till teorin genom att faktorn "vad gör de?" kopplas till Gehl's indelning av människors aktiviteter/beteenden på offentliga platser i de tre kategorierna: nödvändiga-, valbara- och sociala aktiviteter. Medan de andra faktorerna bottenar i ett beteende och har gjorts mätbara genom att operationaliseras till tid, antal, form etc.

Under observationerna kryssade jag för de förutbestämda faktorerna som jag ville

undersöka och antecknade också mer generellt vad jag såg. Materialet täcker sammanlagt 30 timmar i februari, 36 timmar i mars och 36 timmar i april. För att göra det överskådligt åskådliggörs resultaten i tabeller, där platserna kan jämföras direkt. Jag jämförde dock inte resultaten från respektive månad sinsemellan, eftersom vädret då till största del blir den parameter som påverkar resultaten.

Analysen grundar sig på egna reflektioner och kopplingar till relevant litteratur. Delen om urban form kopplas till stor del till Catherine Dee's (2001) kategorier av form och design, eftersom hennes syfte var att beskriva konkreta former och designfenomen i förhållande till människor och deras reaktion på detta. Analysdelens indelning härstammar delvis från empirins olika kategorier som observerats kvantitativt och delvis från övriga mer kvalitativa intryck från observationerna. Analysen av empirin görs på ett fritt och spekulativt sätt, där det föreslås generella "sanningar" utifrån vad som observerats på platserna. Skillnader och likheter mellan platserna kan ge ledning till vad i utformningen som påverkar vilka beteenden. Metodens karaktär (graden av formalitet vid insamlandet av data) motiverar till en kvalitativ analys av materialet. Denna analys är full av overifierade påståenden, som dock kan berättigas av metoden som använts för att få fram empirin.

Val av platser

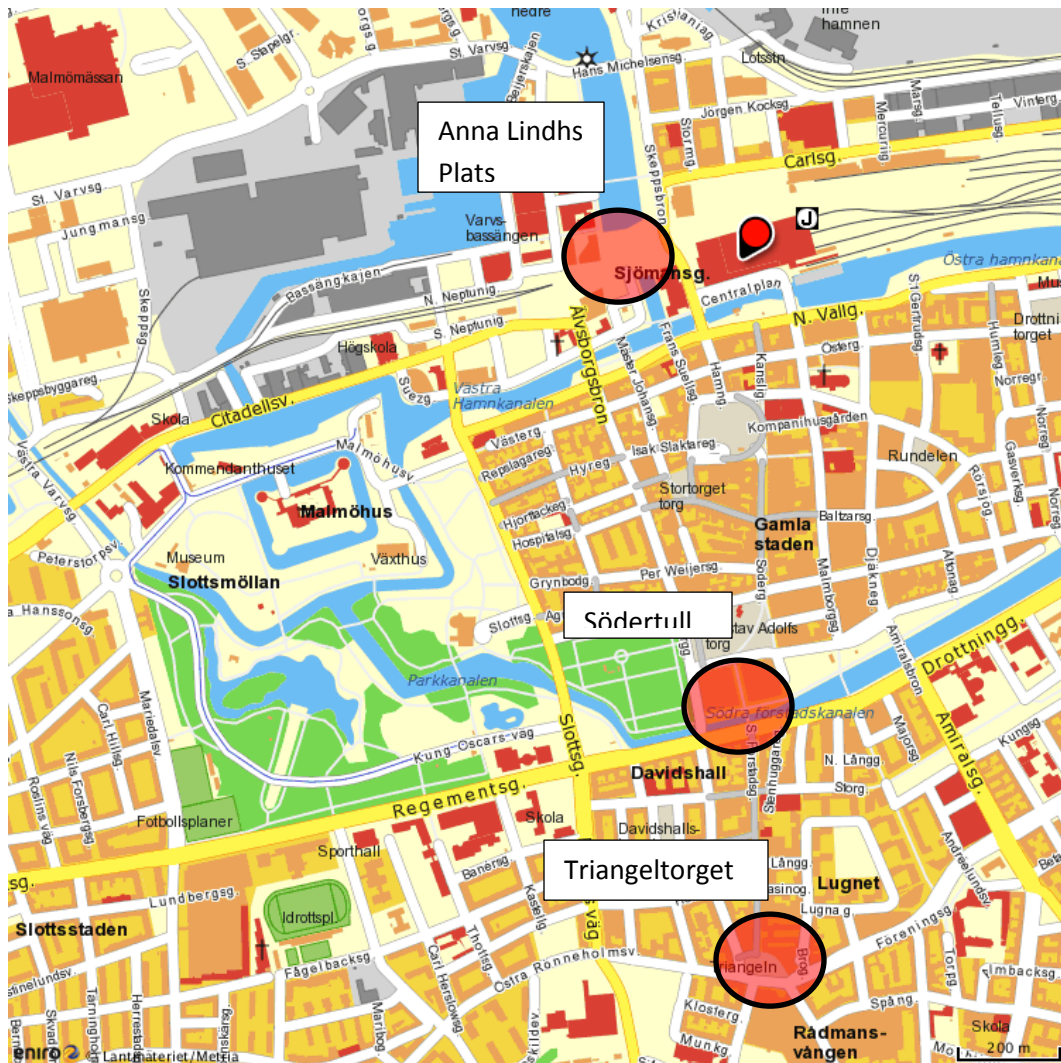
Jag har valt platser som ligger i centrala Malmö. Detta på grund av att de olika stadsdelarna ofta har en speciell social status, demografisk indelning, etc., medan centrum brukar vara delen av staden där stora delar av stadens invånare blandas och möts. De centrala delarna brukar oftast också vara mer händelserika och mer befolkade under större tider av dygnet än andra stadsdelar.

Eftersom jag söker *skillnader* i beteenden som kan påverkas av platsens gestaltning har jag försökt att välja platser som är olika gestaltade men som ändå har liknande funktion i staden. De valda platserna är olika i den bemärkelsen att användning, aktivitet, skala, ålder etc. skiljer sig åt, men man skulle kunna karaktärisera dem alla som uppehållsplatser. Jag

har valt platser i Malmö av praktiska skäl eftersom det är där jag bor och därmed har större möjlighet att vara på platserna och observera under olika tider på dygnet.

De valda platserna är:

- Anna Lindhs plats vid den nya citytunnelnedgången
- Trapporna vid Södra förstadskanalen mellan Kanalgatan och Torggatan - Södertull
- Triangeltorget

Figur 1. Platsernas läge och relation till varandra i centrala Malmö. Grundkarta, Malmö stad. Egen bild.

2.3 Platsanalyser

- Anna Lindhs plats vid den nya citytunnelnedgången

Anna Linds plats ligger i den innersta delen av Inre hamnen vid Citytunnelns västra upp-och nedgång i närheten av Centralstationen och Malmö Högskola. Platsen beskrivs som en trivsamt plats med trappor ner mot havet och spås bli en viktig mötesplats för studenter och resande (Malmö stad, 2011). Anna Lindhs plats är inringad på bilden över området.

Bild 1. Anna Linds plats (Malmö

stad, 2011)

Platsen färdigställdes 2009 och är en del i det "nya" Malmö som representeras av högskoleområdet Dockan, Västra hamnen och omvandlandet av hamn- och industriområdet från varvsindustri till kunskapsstad och en del av Innerstaden. Stadsdelen har genomgått en omfattande omvandling med stora förändringar av infrastrukturen och färdigställandet av Citytunneln i Malmö. Markbeläggningen består av betong och betongblock med trappsteg och mitt på platsen står glasbyggnaden som markerar nedgången till citytunneln. Designen är ren, modern och hård och hamn och kajkaraktären har framhållits. Platsen omges av modern arkitektur med övervägande kontor och verksamheter som hyresgäster. Det finns ingen växtlighet på platsen.

Bild 2. Vy över Anna Lindhs plats. Egen bild.

Bild 3. Vy över trapporna på Anna Lindhs plats. Egen bild.

Jag befinner mig på platsen en onsdag i mars klockan 11- 12 på förmiddagen. Det är soligt men det blåser mycket och kallt. Jag tänker att det är en ogästvänlig plats som ändå är snygg, funktionell och imponerande. Hade jag velat sätta mig ner är trapporna ner mot havet det enda alternativet, men jag hade antagligen inte satt mig där ändå eftersom ingen annan använder trapporna. När jag står och observerar känns det naturligt att stå i citytunnelns glasnedgång. Där har jag skydd i ryggen och bra sikt över platsen. Platsen erbjuder mycket himmel, öppna vyer och man blir lite förvånad över att det är så ljust, öppet, rent och snyggt även om det är en så central plats. Det är en plats som jag tycker är snygg att titta på men som jag inte hade stannat på för att umgås med. Jag ser andra människor som passerar platsen utan att stanna och många cyklar som fallit omkull i blåsten. De moderna byggnaderna med mestadels kontor och verksamheter gör att platsen

känns lite stel och formell och samtidigt rör det sig mycket män i kostym över platsen under lunchtid. Här finns inget grönt eller mjukt, men jag saknar inte det eftersom jag uppskattar försöken att behålla hamn- och kajkaraktären.

➤ Trapporna vid Södra förstadskanalen mellan Kanalgatan och Torggatan - Södertull

Platsen byggdes om 2002, med visionen att Malmöborna skulle få en mötesplats i söderläge med närhet till vattnet (Malmö stad, 2011). Platsen har trappor med svag lutning ner mot kanalen. De dominerande materialen är granit i gatsten, hållar och trappsteg. Längst ner vid trappavsatsen finns sittskulpturer, som liknar förtöjningspålar, i svart diabas. Den nya delen av trapporna är även prydd med vattenkonst, forsar och skulpturer i form av katter i brons och svart sten. Gatuplanet ovanför trapporna, trapporna och forsarna är belysta under dygnets mörka timmar och ett antal träd har planterats på gatuplanet och bänkar finns utsatta intill.

Bild 4. Foton från Södertull. Egna bilder.

När jag befinner mig vid Södertull under lunchtimmen i mars känns det naturligt att sätta mig på trapporna. Jag lockas av vattnet som rör sig i vattenforsarna och att samtidigt ha mycket folkliv att se på stråket som går förbi. Trappornas läge mot söder gör givetvis mycket för att trappornas popularitet under soliga dagar. Att det finns konst av sten i form av svarta katter gör att platsen känns speciell och intressant för både barn och vuxna. De flesta i Malmö vet vad man menar när man säger "Vi ses vid trapporna med katterna". Det är lugnt precis vid trapporna eftersom de ligger intill, fast inte på det stora lite snabbare stråket som går förbi. Man ser fortfarande allt som händer, men deltar inte aktivt. Det är fler än jag som sitter på trapporna och många har med sig lunch eller en tidning för att sitta där

en stund och kanske för att komma ut en stund på lunchen. Stämningen på platsen gör att det känns mer accepterat att "bara vara" vid Södertull än på Anna Linds plats.

➤ Triangeltorget

Torget ligger som en nod på ett av Malmö's stora shoppingstråk. En starkt trafikerad väg går förbi på ena sidan, medan de andra sidorna är omgivna av höga byggnader. En rad hamlade plataner står mellan vägen och torget och på ena sidan finns en busshållplats. I mitten av torget finns en snabbmatskiosk, i västra delen finns en fontän och i södra delen finns en trappa som kommit till för att jämna ut höjdskillnader (Malmö stad, 2009). Flera bänkar finns utplacerade utmed stenvuren på torgets östra sida. Markytorna är hårdgjorda.

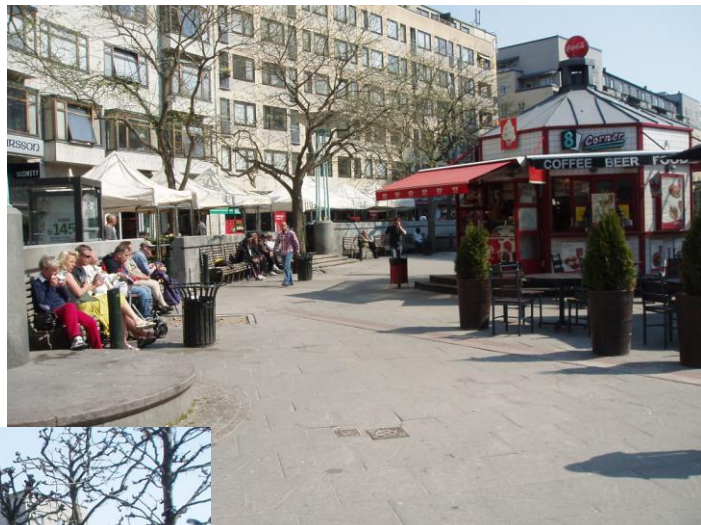

Bild 5. Triangeltorget. Egen bild.

Bild 6. Triangeltorget. Egen bild.

Bild 7. Triangelstorget. Egen bild.

Väldigt många olika ljud och rörelser möter mig på triangelstorget när jag kommer dit en onsdag förmiddag i mars vid 10-tiden. Det är soligt men blåsigt. Jag ser knappt platsen för det står fem olika lastbilar och flakbilar på torget. Någon tvättar fontänen med högtryckstvätt, någon gräver upp en ledning och någon lastar av blommor till blomsterståndet som brukar stå på torget. Även om det inte alltid är så mycket trafik på torget, känns det typiskt för torget att det är lite stökigt och att det händer många olika saker samtidigt. Vägen intill är väldigt trafikerad och det är mycket folk i rörelse. Det finns mycket att se och höra, men jag skulle antagligen inte frivilligt välja platsen för att äta, sitta eller umgås eftersom den känns bullrig och stökig. Dessutom irriterar det mig att fontänen står ensam uppe i hörnet av torget. Hade jag kunnat hade jag bytt plats på fontänen och snabbmatskiosken så att man kommer nära vattnet när man sitter på bänkarna i halvcirkel och slipper se rakt in i kiosken. Vill man handla korv hade man antagligen gjort det ändå,

även om kiosken låg några meter bort från bänkarna. Jag känner inte att jag vill sätta mig på bänkarna eftersom det ändå bara är hemlösa/missbrukare som sitter där. Just denna grupp verkar ha gjort torget till sin dagliga plats och det känns självklart att de är där varje gång jag kommer dit. Trots trafik, oljud och "typisk 90-tals design..." är det i alla fall alltid intressant att stå och observera vid triangeltorget eftersom det alltid händer mycket.

2.4 Etiska och moraliska aspekter

Rollen som fullständigt deltagande observatör kan anses vara kontroversiell eftersom det finns många etiska faktorer att ta hänsyn till. Innan studien måste man överväga: vem som gagnas av forskningen, var den moraliska gränsen går och om forskningen är viktig nog att neka individen dess rätt till samtycke (Cohen et al, 2000). I regel säger de stränga forskningsetiska riktlinjerna att den som deltar i en vetenskaplig undersökning ska ha rätt att få veta att han eller hon deltar – och ska ha möjlighet att vägra delta (Svartdal, 2001).

Till denna studie intog jag rollen som fullständigt deltagande observatör. Det kan komma fram känsliga uppgifter eftersom de som observeras agerar helt opåverkat och utan att censureras för oönskade/icke socialt accepterade beteenden. Det insamlade materialet presenteras därför på ett sätt som gör det omöjligt att identifiera personer eller specifika händelser.

För naturliga observationer till undersökningar finns det inga särskilda regler för etik eller förhållningssätt. Cohen och Manion uttrycker det enligt följande:

"Ett etiskt förhållningssätt gör att forskarna blir medvetna om vilka skyldigheter de har i förhållande till de personer de studerar och om vad man generellt anser som acceptabelt och icke acceptabelt. I den bemärkelsen fungerar ett sådant förhållningssätt klargörande."
(Cohen & Manion, 1989, s. 381).

2.5 Litteratursökning

Litteratur har sökts manuellt på Malmö stadsbibliotek, Lunds stadsbibliotek och på Alnarps bibliotek. Eftersom undersökningen till stor del är tvärvetenskaplig söktes litteratur på avdelningen för stadsplanering, arkitektur, form och design, på miljöpsykologiavdelningen, samt på avdelningen för socialpsykologi och beteendevetenskap. Metodlitteraturen är hämtad från allmän vetenskapsteori, men också från riktad litteratur för psykologins forskningsmetoder. Sökningar har också gjorts i databaserna *Psychinfo*, som täcker all psykologisk utgivning sedan slutet av 1800-talet och i *Scopus* som är en stor generell databas. Sökningar har gjorts med följande sökord: observation, beteende gestaltning utformning, miljöpsykologi, public place samt författarnamn. Från sökresultatet valdes de mest relevanta artiklarna ut. Utöver detta har sökmotorn Google använts för sökningar.

2.6 Metodkritik

Förutom att metoden kan anses kontroversiell ur ett etiskt perspektiv så finns det andra brister som diskuterats. Även om fullständigt deltagande ibland kan vara den enda möjligheten att få tillgång till viss information så finns det en del områden som inte går att undersöka med fullständigt deltagande, då det kan vara svårt att smälta in i vissa grupper eller sammanhang. Ofta är det fysiska förutsättningar som begränsar tillgången till vissa situationer, en vuxen kan t ex inte agera som fullständigt deltagande i en förskolegrupp (Corbetta, 2003). En annan svaghet kan vara att metoden kräver att man selekterar intryck under observationen, analysen riskerar därför att bli subjektiv och kan göra det svårt att ge en generell helhetsbild (Corbetta, 2003).

En viktig faktor när man använder observation för att samla in data är att observationen pågår under en längre tid så att olika situationer kan ges en viss generaliserbarhet för studien (Cohen et al, 2000). Denna undersökning begränsas av tiden för uppgiften och upplägget och observationsschemat måste därför anpassas därtill. En mer rättvis bild skulle kunna redovisas om observationerna kunde pågå under, till exempel ett helt år. Speciellt

eftersom årstiderna i Sverige, Malmö onekligen påverkar vår tid ute, vårt beteende och vilka aktiviteter vi ägnar oss åt. Denna observation genomfördes i februari, mars och april och under begränsade timmar (se observationsschema) och resultatet måste också ses med denna begränsning i åtanke.

I en vetenskaplig studie är det viktigt att det instrument man använder håller hög reliabilitet och validitet. I en kvalitativ undersökning av detta slag är det forskaren själv som är mätinstrumentet vilket gör att subjektiva bedömningar och värderingar är svåra att undvika. En individ kan inte vara lika konsekvent i sina bedömningar som ett decilitermått eller en våg (Patel, 2003), men jag har försökt att minimera inflytandet av mina egna erfarenheter och värderingar genom att delvis strukturera observationerna i olika kategorier, koppla till litteraturen och genom att vara medveten om svagheterna.

Det är klart att observationerna och tolkningarna av dem, till stor del bygger på mina tolkningar vilket skulle kunna ses som en nackdel. Jag anser dock att det till alla metoder krävs någon form av tolkning och urval och därmed till viss del grundas på forskarens erfarenhet.

3. Teoretisk referensram

Denna teoretiska del av rapporten inleds med några definitioner av viktiga begrepp som återkommer i rapporten. Därefter presenteras några teorier som grundar sig i stadsbyggnad och miljöpsykologisk kunskap och deras förklaringar till sambandet mellan urban form och människors beteenden. Socialpsykologisk kunskap är också relevant att ta upp eftersom det sociala livet i staden kan vara en indirekt förklaring till den urbana formens påverkan. Mycket av den tillgängliga teorin inom miljöpsykologin och inom stadsbyggnad fokuserar på att bevisa sambandet mellan miljö och människa och ofta i samband med hälsofrågor, som rör möjligheterna att stödja fysisk aktivitet eller minskat bil användande (Davis et al, 2009). Eftersom dessa frågor behandlar sådant som man kan kalla ett beteende/icke beteende, finns det anledning att applicera mycket av teorin på denna

studie.

3.1 Definitioner

Offentlig plats (public place) - syftar traditionellt till platser i ett samhälle som är fritt tillgängligt för medlemmar av samhället (Goffman, 1963, s.8). Det är urbana platser där individer som är okända inför varandra eller enbart känner varandra kategoriskt befinner sig och samverkar (Lofland, 1989).

Beteende - syftar på individers mer eller mindre medvetna handlingar, uppförande eller reaktioner. Beteenden kan vara medfödda (biologiska) eller inlärd (genom uppfostran, social uppfostran och betingning). Ofta kan beteenden inte ses isolerat från sin omgivning eftersom personlighetsfaktorer och miljön samspelar (Passer, Smith, 2008).

Termen "*byggd miljö*" omfattar utformningen och designen av städer, bostadsområden och platser, markanvändning samt våra transportsystem. Begreppet *urban form* förekommer för att beteckna fysiska och rumsliga element i den byggda miljön. Genom att använda begreppet *urban* poängteras att det handlar om stadsmässiga platser. Den urbana formen har egenskaper och värden, funktionella-, sociala och estetiska som skapar förutsättningar för olika mänskliga aktiviteter.

Miljöpsykologi – är en tvärvetenskaplig vetenskap inom psykologi och beteendevetenskap, som studerar interaktionen mellan människa och hennes omgivning (Bell et al, 2001).

3.2 Miljöpsykologi

När stadsbyggandet fick kritik under 1960-talet, skapades ett samarbete mellan arkitekter, beteendevetare och geografer för att öka kunskapen om de urbana rummens betydelse för socialt liv och andra upplevelser. Miljöpsykologin blev den del som inriktade sig på hur den byggda miljön påverkar individerna, medvetet och omedvetet. I dessa studier av

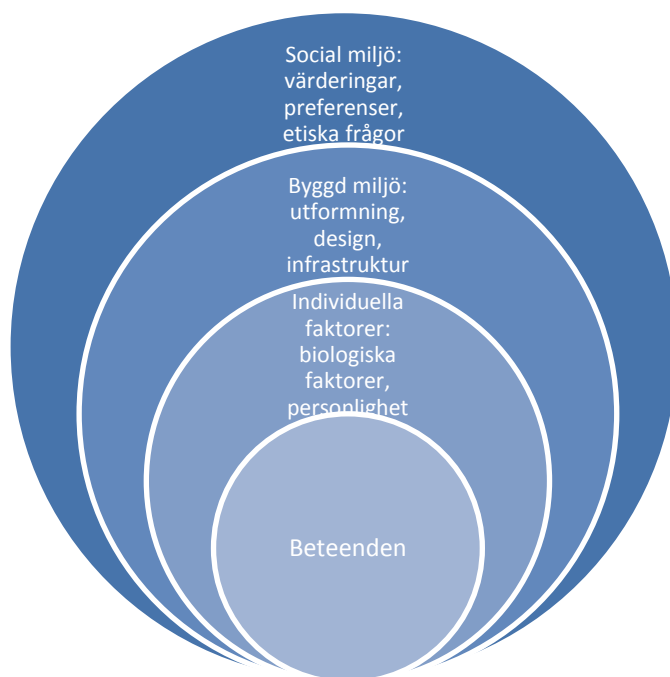
sambanden mellan människa och miljö undersöker man främst hur människor uppfattar och bedömer omgivningen och hur människor beter sig i givna miljöer. Människans sinnen är viktiga inom miljöpsykologin eftersom det är genom dessa vi blir varse miljön omkring oss. Synen, hörseln och känseln är viktiga att studera men även hur människor ger olika objektiva fysiska platser en subjektiv innebörd efter sociala och kulturella föreställningar (Bell et al, 2001).

3.3 Sambandet mellan individuella faktorer, byggda miljöfaktorer, situationsspecifika faktorer och beteende

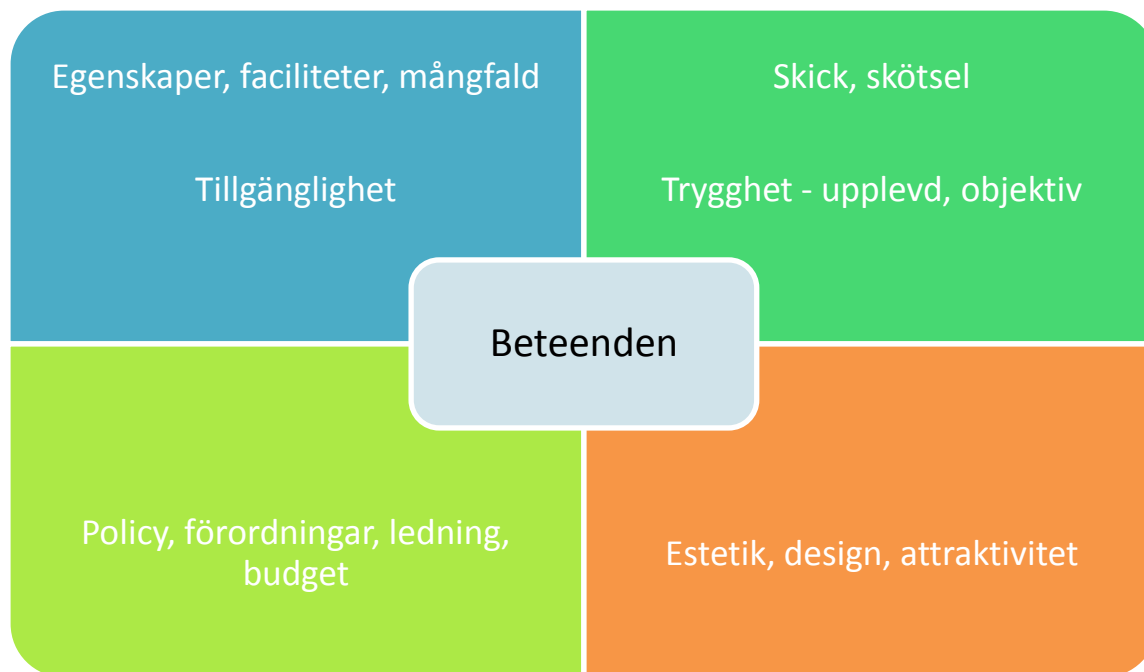
Det finns stort stöd i forskningen för att det sker en ömsesidig påverkan mellan individuella, miljömässiga och beteendemässiga faktorer. Den socialkognitiva teorin - en person kan både påverka och påverkas av den omgivande miljön - är grundläggande för studier av beteenden. I figur 2 visas vilka faktorer som kan påverka hur man beter sig och det betonas att påverkan på beteendet sker på många olika nivåer parallellt.

Figur 2: Grundläggande modell över bestämningsfaktorer för beteenden (Transportation Research Board, 2:2005.)

Kommentar: Modellen förekommer i sammanhang där man undersökt sambandet mellan byggd miljö och fysisk aktivitet, men eftersom man behandlar fysisk aktivitet som ett beteende/icke beteende, finns det anledning att applicera modellen på denna studie.

Modellen i figur 3 har använts till att undersöka omgivningens påverkan på fysisk aktivitet och på andra beteenden (Bedimo-Rung et al, 2006). Ett klassifikations-schema som detta kan användas som ett underlag för liknande experiment och undersökningar om liknande samband. Modellen föreslår att det finns ett antal egenskaper hos den byggda miljön som påverkar beteenden och den beskriver miljön i ett antal faktorer för att operationalisera materialet.

Figur 3, Egenskaper hos den byggda miljön som påverkar beteenden

Modellen är användbar till denna undersökning, eftersom det finns ett behov att finna skillnader mellan platsernas utformning och uttryck och till viss del göra det mätbart. De olika kategorierna har delvis använts för att inventera och analysera platserna.

Arkitekten Jan Gehl är en av dem som studerat människors beteende i olika stadsformationer med syftet att finna formegenskaper som gynnar folkliv och stadsliv. Hans resultat visar att stadens utformning ger förutsättningar för olika beteenden och missgynnar andra. Till exempel har han funnit att människor samtalar och umgås mer i stadsrum med låga hus, smala gator, balkonger och uteplatser än i motsatta stadsrum (Gehl, 1996)

Gehl delar in människors aktiviteter/beteenden på offentliga platser i 3 kategorier:

- *Nödvändiga aktiviteter:* Exempel på sådana aktiviteter är olika transporter och aktiviteter som sker oavsett väder och årstid och påverkas lite av hur platsen ser ut.

- *Valbara aktiviteter*: Dessa aktiviteter sker under förutsättning att man vill och att det finns stöd för dem i platsen och dess utformning. Sitta på bänkar och sola, promenera etc.
- *Sociala aktiviteter*: Exempel på sådana aktiviteter kan vara att titta på folk, samtala, leka. De är beroende av att det finns andra människor närvarande och att andra aktiviteter sker på platsen.

Med denna indelning ville Gehl visa att stadens strukturer påverkar hur människorna beter sig i staden och vad de gör. Han hävdar också att genom att analysera vilka sorts aktiviteter som går att finna på en plats kan vara en indikator på platsens attraktivitet. Går det att finna valbara och sociala aktiviteter kan man tolka det som att platsen är fungerande för människorna, medan om man enbart finner nödvändiga aktiviteter är den inte lika fungerande (Gehl, 2001).

Gehl talar också om att stadsrummets form påverkar människorna beteenden. Detta beskrivs med fyra olika motsatsförhållanden: samla – sprida ut, integrera – segregera, inbjuda – stänga ute, öppna upp – stänga inne. Inget av begreppen är positivt eller negativt laddade, utan kan variera från plats till plats. (Gehl, 2001).

Franck och Paxson hävdar att en plats fysiska och historiska sammanhang påverkar vilka som använder platsen och hur de använder den (Altman, Zube, kap5, 1989). Offentliga platser i staden bildar ett system där platserna förhåller sig till varandra på en lokal kvarters nivå upp till en regional och nationell nivå. Förhållandet och sammanhanget ska kunna påverka individerna liksom den offentliga platsens storlek och ålder. Annan fysisk design som kan påverka platsens invånare är t ex inslag av naturliga komponenter såsom träd, buskar, vatten, hur mycket av platsen som är bebyggd och hur mycket utrustning det finns i form av bänkar, bord, lekutrustning etc, som stödjer vissa sorters aktiviteter och beteenden. Författarna föreslår till exempel att en viss sorts design stödjer olika sociala

grupperns användande av offentlig miljö, medan andra försvårar det. Dessa faktorer har gett en ledning till hur platserna i denna undersökning kan analyseras.

Arkitekturteorin är en riktning som utgår från den byggda miljön för att förklara beteenden och upplevelser i städer. Med denna utgångspunkt har man på olika sätt observerat sociala beteenden i olika miljöer. Framförallt har det handlat om vilka möjligheter och begränsningar miljön skapar för beteendet. Arkitekturteorin baserar sin beteendeteori på att individen blir varse omgivningen med dess sinnen och kombinerar sedan dessa med tidigare erfarenheter. Det i sin tur ger upphov till olika beteenden. Dessa beteenden och anpassning till byggd miljö förs sen vidare till andra människor och blir till ett incitament till beteende. Inriktningen ger stöd för att det finns omedvetna, intuitiva och känslgrundade förklaringar till samband mellan urban form och beteenden (Stadsmiljörådet 2003).

3.4 Urban form; Att tolka och analysera urban form – vilka faktorer letar jag efter i urban form som kan påverka beteendet?

I boken *Form and Fabric in Landscape Architecture* (2001) har Dee gjort ett försök att identifiera former som används och upplevs av människor på särskilda sätt och för speciella ändamål och som därför borde beaktas extra av designers. Jag undersöker här vilka de är och om de kan vara till nytta i min analys av de tre platserna. Jag undersöker hennes rekommendationer med en viss skepsis eftersom hennes bedömningar av hur människan använder och uppfattar olika formelement inte alltid verkar grunda sig i vetenskapliga metoder. Dee anser att lyhörddhet (responsiveness) är en av de viktigaste egenskaperna att uppnå när man designar en plats och för att uppnå detta är det viktigt att designern informerar sig om hur människor använder en plats, hur de upplever den och hur man svarar på detta i designen (Dee, 2001).

Meningen med offentliga platser är att de ska kunna användas av många olika sorters människor och för många olika sorters aktiviteter. Platserna måste därför designas så att de

passar många olika syften. Denna mångfald brukar kallas robusthet vilket brukar innebära att en plats är tillmötesgående, flexibel och inkluderande. En sådan plats står upp för och stödjer olika sorters tolkningar och användningsformer (ibid).

Rachel och Stephen Kaplan (1989) identifierade fyra komplementära kvaliteter i vår omgivning som påverkar människors upplevelser av platser, vilket i sin tur påverkar beteenden på dessa platser. Kvaliteterna är: läsbarhet, gåtfullhet, samstämmighet och komplexitet och Kaplans föreslår att alla dessa kvaliteter bör finnas på en plats för att människor ska kunna njuta av den och för att de ska kunna interagera med den på bästa sätt. De hävdar också att om en plats saknar en eller flera av dessa kvaliteter kan det leda till att platsen blir illa omtyckt eller oanvänd (ibid).

Appleton's (1996) Prospect Refuge teori har varit viktig i utvecklingen mot att förstå hur människor upplever och använder platser. Teorin utgår från människans erfarenheter genom evolutionen och att människans estetiska preferenser när det gäller natur därmed är medfödda och universella. Det handlar om att man ofta vill kunna se utan att bli sedd vilket ofta medför att man hellre sätter sig där man har skydd i ryggen eller där man har en bra överblick över platsen. Det anses därför viktigt att skapa platser där det finns möjlighet till utsikt och överblick samtidigt som det finns skyddade platser (ibid).

Hur människor använder och upplever platser påverkas av många faktorer. Detta påverkar i sin tur hur de borde designas. Designen av publika platser borde alltid vara grundad i och stödd av en förståelse av olika människors behov och aktiviteter och hur de upplever platser. Offentliga platser behöver fungera för ett stort antal olika funktioner t ex.

- Sociala ändamål och fritidsintressen, samlas, äta, dansa
- Arbeta, köpa, sälja, studera
- Hälsa och motion
- Estetiska och kulturella ändamål
- Ekologiska behov och miljöändamål

Ett mål som man ofta vill uppnå med offentliga platser är just robusthet som nämndes ovan.

Platsens form och karaktär, proportion, skala och mikroklimat och platsens relation till andra platser är exempel på faktorer som påverkar hur människor använder och upplever dem (ibid).

Hur en plats upplevs och används ska påverkas av till vilken grad platsen är innesluten av massa. En helt innesluten plats erbjuder säkerhet och avskildhet, men kan också upplevas som hotfull och osäker i offentlig miljö. För lite struktur och inneslutning kan dock upplevas monotont och kalt. En inneslutande design kan skapa ett fördelaktigt mikroklimat där vårsolen kan upplevas på en skyddad bänk i söder (ibid).

Skalan på platsen ska också påverka människan. Att omgivningen är nära den mänskliga kroppen i storlek brukar framkalla känslor som säkerhet, bekvämlighet, tillförsikt, orientering, vänlighet och en känsla av att kunna relatera till sin omgivning. Platser i mänsklig skala skrämmer inte eller utesluter någon genom sin storsinnet (ibid).

Torg bör vara designade för olika och flexibla offentliga användningsområden. De skriver att de byggnader som omsluter torget och dess funktion och design, påverkar mycket huruvida den offentliga platsen blir lyckad eller populär. En välbesökt symbolisk byggnad tillsammans med mat- och dryckanläggningar, är ofta viktiga faktorer för att ett torg ska bli välanvänt (ibid).

Vatten brukar vara ett element som attraherar människor i staden. Ofta har vattnet en stark kulturell betydelse som källa för liv och hälsa och att samlas runt vatten är naturligt. Många tycker att vattnet är lugnande både att höra och att se på och att använda vatten som ett designelement är ofta populärt eftersom man kan röra och leka med vattnet, manipulera ljus och mörker, skapa rörelse och ljud, skapa reflexion av himmeln och omgivningen och skapa förutsättningar för djurliv. Trappor i städer verkar också alltid vara åtråvärt. Ofta skapas spontana mötesplatser och sittplatser för vila eller för att se på omgivande folk (ibid).

Enligt Dee brukar det oftast vara kanterna på en plats där de sociala mötena sker. Det brukar vara där man väljer att sitta eller vänta istället för mer centralt på platsen, vilket kan bland annat Appelon's nämnda teori om prospect-refuge skulle kunna förklara. Kanterna bör därför kunna ge utrymme för sociala aktiviteter. Utgörs då också kanterna av trappor sågs det vara extra gynnsamt för det sociala livet på platsen. Samtidigt ska väggar, murar och pelare göra att människor känner sig säkra att slå sig ner (ibid).

Dee nämner att det kan finnas någon form eller något objekt som avviker från omgivningen, som blir som en händelse i omgivningen eller som markerar en plats kulturella eller sociala betydelse i staden – en brännpunkt. Människor brukar attraheras av och kunna orientera sig efter sådana objekt som till exempel kan vara en skulptur, konst, ett ovanligt träd eller en fontän som man åker till eller samlas vid. I städer kan en sådan brännpunkt också ofta vara en byggnad som står ut från omgivningen (ibid).

För att man ska känna att man är en del av en plats måste man enligt Dee kunna känna, ändra på och interagera med den. Ju fler sinnen som stimuleras, desto bättre förutsättningar ska det finnas för social interaktion på offentliga platser. För detta ska också platsens möblemang vara viktigt eftersom tillräckligt med sittmöjligheter i fördelaktiga lägen möjliggör att man stannar, vilar och pausar (ibid).

4. Empiri

Resultatet från observationerna i februari, mars och april

- Ålder på de som använder platsen (ung, medelålder, pensionärer)

Siffrorna anger ungefärligt antalet användare från respektive grupp under en typisk observationstimme under de tre månaderna.

Plats/Ålder	Anna Lindhs Plats	Södertull	Triangelorget
Unga	161	51	45
Medelålders	62	11	34
Äldre	5	2	34

- Kön (man, kvinna)

Siffrorna anger ungefärligt fördelningen mellan män och kvinnor under en typisk observationstimme under de tre månaderna.

Plats/Kön	Anna Lindhs plats	Södertull	Triangelorget
Kvinna	47 %	56 %	50 %
Man	53 %	44 %	50 %

- Formation (ensam, par, grupp)

Siffrorna anger ungefärligt hur många användare som förekommer i respektive formation under en typisk observationstimme under de tre månaderna.

Plats/Formation	Anna Lindhs plats	Södertull	Triangelorget
Ensam	149	21	56
Par	33	40	31
Grupp	4	6	4

- Vad gör de? (Nödvändig-, valbar-, social aktivitet)

Siffrorna anger uppdelningen mellan de olika aktiviteterna, angett i procent.

Plats/Aktivitet	Anna Lindhs plats	Södertull	Triangelorget
Nödvändig aktivitet	92 %	61 %	82 %
Valbar aktivitet	5 %	24 %	12 %
Social aktivitet	3 %	15 %	6 %

- Hur länge stannar de (i minuter)?

Siffrorna anger ungefärligt hur många besökare som passerar, stannar cirka 10 minuter och vilka som stannar 30 minuter eller mer under en typisk observationstimme under de tre månaderna.

Plats/Tid(minuter)	Anna Lindhs plats	Södertull	Triangelorget
Passerar förbi	214	31	92
10	22	15	20
30 eller mer	6	22	17

- Hur många använder/passerar platsen under timmen?

Siffrorna anger ungefärligt hur många som använder eller passerar platsen under en typisk observationstimme under de tre månaderna.

Plats/Antal användare	Anna Lindhs plats	Södertull	Triangelorget
<-50			
51-100		X	

101->	X		X
-------	---	--	---

- Använder de någon av platsens fysiska utrustning? Vilken?

Siffrorna anger antalet användare under en typisk observationstid under de tre månaderna.

Plats/Utrustning	Anna Lindhs plats	Södertull	Triangelorget
Bänk	Finns ej	11	14
Papperskorg	12	7	7
Trappor	5	15	0
Cykelställ	Finns ej	Finns ej	14
Fontän/Vatten	Finns ej tillgängligt	2	2
Vindskydd/regnskydd	6	2	3

- Anteckningar av händelser, intryck och beteenden under observationerna i februari.

Under februari konstateras flera gånger att vädret har mycket större påverkan på beteendet än platsernas gestaltning. Under en kall, mulen och blåsig februaridag går de flesta med nerböjt huvud med siktet inställt mot målet med transporten. De offentliga platsernas utformning, faciliteter, attraktivitet och skick verkar då vara ointressant att studera. Varmt och soligt väder gör antagligen att sociala- och valbara aktiviteter ökar på offentliga platser, medan de nödvändiga aktiviteterna är mer eller mindre konstanta under året.

Det konstateras att uteliggare och missbrukare enbart uppehåller sig på Triangelorget av de tre platserna. Platsen har visserligen bra bänkar, placerade i ett skyddat läge, men att de samlas här förklaras antagligen bättre av att systembolaget ligger nära, än av skillnader i

utformning mot de andra två platserna. Goffman (1963) hävdar dock att individer som är missnöjda med det sociala systemet och anser att de inte kan utföra sina skyldigheter jämt emot samhället, söker upp platser där det är störst chans att ett avvikande beteende accepteras.

På Anna Lindhs plats har användarna mer bråttom än på de andra två platserna och stråken mellan kommunikationer/transporter och högskolan blir tydliga. Det är flest unga som passerar eller använder platsen.

Typiska användare på respektive plats

Plats	Anna Lindhs plats	Södertull	Triangelorget
Användare	Studenter	Shoppare	Shoppare
	Resande	Kontorsfolk	Kontorsfolk
	Kontorsfolk	Flanörer	Flanörer
	Cyklister		Uteliggare
	Anställda inom centralstationens område (tågförare, kontrollanter, busschaufförer)		

- Anteckningar av händelser, intryck och beteenden under observationerna i mars.

Platserna har förändrats något genom att det tillkommit uteserveringar och flyttbara möbler. På Triangelorget har kiosken utökat sitt område med stolar och bord och på Anna Lindhs plats har caféet och lunch restaurangen ställt ut stolar och bord. Att det blivit varmare och soligare väder påverkar givetvis vad man gör och hur länge man utnyttjar platserna, men eftersom vädret inte är en variabel i min undersökning försöker jag bortse

från desspåverkan på beteendet. Att det rör sig mer människor under längre tid av dygnet ger mig däremot fler chanser att studera beteenden och samspel med platsen.

Det blir tydligt att de flesta som använder Södertull är unga. Vissa dagar kan upp till 98 % av användarna vara unga under en observationstimme. Detta kan ha många orsaker förutom design och gestaltning, men är dock en tydlig tendens. Likadant på Anna Lindhs plats är en stor majoritet unga.

Typiska användare på respektive plats

Plats	Anna Lindhs plats	Södertull	Triangelorget
Användare	Studenter	Shoppare	Blomsterhandlare
	Resande	Kontorsfolk	Användare av bankomat
	Kontorsfolk	Flanörer	Lunchätare
	Cyklister	Lunchätare	Shoppare
	Anställda inom centralstationens område	Soldyrkare	Folk som väntar på buss
		Ungdomar	Missbrukare
			Turister
			Flanörer
			Kontorsfolk

- Anteckningar av händelser, intryck och beteenden under observationerna i april.

I april var vädret ovanligt soligt och varmt detta år, vilket gjorde att mycket människor använde platserna. Det blir tydligt att nu på vårkanten är det viktigt att platserna erbjuder en plats i solen. Många kommer ut på lunchen för att sitta i solen medan de äter. På Södertull och på Triangelorget är användandet mer utspritt över dagen än på Anna Lindhs plats, där användandet är koncentrerat runt lunchtimmen (12.00–13.00) under vardagarna.

Det ökade användandet av platserna resulterar också i att platserna blir skräpigare och stökigare, vilket gör att några av dem som setts frekvent på platserna under de inte fullt så varma och soliga dagarna, försvinner från platserna och nya brukare tar över. Man stannar längre på platserna och kommer oftare i par och grupper än i februari och användningsområdena blir fler och fler. Det går också att se att fler träffas ute för att göra nödvändiga aktiviteter, till exempel har ett möte, studerar eller arbetar.

Typiska användare på respektive plats

Plats	Anna Lindhs plats	Södertull	Triangelorget
Användare	Studenter	Shoppare	Blomsterhandlare
	Resande	Kontorsfolk	Användare av bankomat
	Kontorsfolk	Flanörer	Lunchätare
	Cyklister	Lunchätare	Shoppare
	Anställda inom centralstationens område	Soldyrkare	Folk som väntar på buss
	Lunchätare	Ungdomar	Missbrukare
	Soldyrkare		Turister
	Skateboardåkare		Flanörer
			Kontorsfolk

5. Analys

5.1 Sammanfattning av analysen

I stort går det att skilja ut att det observerats:

- Beteenden som styrs av seder, moralregler, sociala regler
- Beteenden som styrs av tillgång till viss utrustning
- Beteenden som styrs av design, utformning, platskänsla
- Beteenden som styrs av osäkerhet
- Beteenden som styrs av funktion
- Beteenden som styrs av individuella faktorer, personlighet
- Beteenden som styrs av tillgänglighet
- Beteenden som styrs av förordningar, policy och lagar

Det visade sig svårt att skilja ut vilka beteenden som styrs av vilka parametrar och isolera just det jag är intresserad av för att kunna besvara frågeställningen i denna studie, men där det sammanlagda beteendet och skillnader mellan platserna ligger till grund för analysen.

5.2 Platserna aktiviteter och flöden

5.2.1 Plats 1 - Anna Lindhs plats

Anna Lindhs plats ligger mellan stora knutpunkter och i anslutning till viktiga kommunikationer i Malmö. Centralstationen och citytunneln på ena sidan och Malmö högskola och andra verksamheter på andra sidan. I detta sammanhang verkar platsen bli ett genomgångsområde som många ser som en transportsträcka mellan olika punkter. Det verkar inte som att det finns något i platsens utformning som får folk att stanna till och uppehålla sig en stund på platsen. Under varje entimmes observation noterades generellt

enbart 1-5 individer som stannade till, medan alla andra (cirka 220 stycken mitt på dagen) passerade målmedvetet mot centralen, citytunneln eller högskolans område. Enligt Gehls indelning av aktiviteter kunde det konstateras att Anna Linds plats fungerar väl för nödvändiga aktiviteter, men att den inte inbjuder till valbara- och sociala aktiviteter i samma utsträckning. Jag spekulerar i om det kan bero på platsens utsatta läge (havsnära, blåsigt), dess kala och kantiga design, att platsen inte känns ombonad eller om det saknas utrustning för sådana aktiviteter, till exempel, bänkar och bord.

Figur 3. Flödesschema Anna Lindhs Plats. Grundkarta Malmö stad. Egen bild

Det är funktion som främst styr beteendena på denna plats och många sänder ut signaler att de inte är tillgängliga för närmanden eller social kontakt. Detta går att se genom att väldigt få söker ögonkontakt med dem som de möter och att många går snabbt, har bråttom och verkar ha ett tydligt mål. Jämfört med speciellt Södertull, visar användarna att det finns en

”civil ouppmärksamhet” på platsen. Detta fenomen beskrivs av Goffman (1963) som att två mötande inte(öppet) ger varandra uppmärksamhet nog för att ens notera att den andre är närvarande.

Mångfalden av beteenden och aktiviteter begränsas. Gestaltningen är mestadels funktionell och det finns inte mycket utrymme för "sidoaktiviteter", inte så mycket för att platsen fysiskt sätt begränsar utrymmet, utan begränsningen verkar ligga i vad gestaltningen ger för signaler om "accepterade" beteenden och aktiviteter. Funktionaliteten tillsammans med platsens genomtänkta och väldesignade uttryck kan vara det som gör att platsen känns ”officiell”, vilket enligt Goffman (1963) begränsar chansen att det sker en mångfald av sociala händelser och beteenden inom samma plats.

Människornas behov av att läsa en tidning, knappa på mobilen eller underhålla sig med någon annan sidosysselsättning så fort de stannar upp eller väntar på någon på platsen, kan visa att det inte riktigt känns välkommet/accepterat att uppehålla sig här utan något särskilt engagemang. Det kan vara platsens starka utstrålning av funktion och formalitet som gör att detta blir påtagligt.

5.2.2 Plats 2 - Kanalområdet med trappor - Södertull

Platsen ligger som en lugn ficka precis bredvid ett stort shoppingstråk i Malmö. Kanalområdet är inget stort genomgångsstråk men folk från det stora stråket ”flyter” då och då in på platsen och stannar till ett tag.

Figur 4. Flödesschema Södertull. Grundkarta Malmö stad. Egen bild.

Enligt Gehls indelning av aktiviteter kunde det konstateras att platsen inte har någon direkt praktisk funktion, utan fungerar mer som en plats för valbara- och sociala aktiviteter. Huvuddelen av de som använde platsen var i par eller i grupper och många har med sig take-away kaffe, lunch eller en bok och slår sig ner på trapporna. Det är lugnt på platsen, men det erbjuds tillräckligt med rörelse och mycket saker att titta på för att det ska bli intressant att slå sig ner. En solig lördag är platsen fylld av folk som äter, pratar, spelar gitarr läser etc. Jämfört med Anna Lindhs plats är den "civila ouppmärksamheten" mindre. Fler individer söker ögonkontakt med varandra och nya besökare och användare noteras eller hälsas på.

5.2.3 Plats 3 - Triangeltorget

Triangeltorget ligger som en nod på samma shoppingstråk som går förbi Södertull. Det känns också som att platsen är en ändpunkt på stråket eftersom gågatan slutar här och kapas av, av en trafikerad väg och ett högt hus. De allra flesta följer med flödet från stråket och passerar torget utmed kanten men en hel del "flyter" också in på torget stannar ett tag eller korsar över.

Figur 5. Flödesschema Triangeltorget. Grundkarta Malmö stad. Egen bild.

Enligt Gehls indelning av aktiviteter kunde konstateras att platsen stödjer en mångfald av aktiviteter. Förutom nödvändiga pengauttag i automaten och väntan på bussar, pågår flera sociala och valbara aktiviteter parallellt. Där sitter folk på bänkarna som läser en tidning eller äter och där finns samlingar av folk som står på platsen för att vänta på någon eller för

att träffa någon.

5.3 Sociala regler och formalitet och informalitet

Många beteenden i offentlig miljö styrs av sociala regler, där det finns "godkända" och "icke godkända" beteenden. Bryter man mot dessa regler kan sanktionerna bestå i allt från att bli stirrad på till att bli hämtad av polisen (Goffman, 1963, s.6). Dessa sociala regler döljer troligtvis mycket av de beteenden som gestaltningen av omgivningen skulle kunna frambringa - "jag skulle vilja lägga mig på trappavsatsen och vila, men ingen annan gör det och det brukar man inte göra i stadens centrala delar, om man inte är en uteliggare...", samtidigt som en plats gestaltning kan ge en fingervisning om vad som är accepterat och inte. Man skulle kunna se livet på de offentliga platserna som ett "spel", med återkommande mönster mellan olika lag, där man agerar inom ramarna för spelets regler. Detta brukar kallas social ordning och kan sägas vara konsekvensen av de moraliska normer som styr beteenden. Det finns regler som syftar till att garantera individers fysiska säkerhet på offentliga platser. De reglerar till exempel att man inte skadar varandra fysiskt, blockerar vägen för varandra eller hindrar någon att använda platsen (Goffman, 1963, s.23). Oavsett plats är det viktigt för individerna att hålla sig inom situationens anda för att inte sticka ut onödigt mycket (Goffman, 1963, s.8-10). Dessa regler om vad som anses accepterat att göra på offentliga platser kan variera mycket mellan olika länder och mellan olika kulturer. Att bara "vara" på en gata kan i Sverige ofta verka lite misstänkt, medan det är normalt i länder som Indien och Thailand. Vad som anses vara inom gränsen för accepterade beteenden varierar ofta också mellan olika platser inom samma kultur (Goffman, 1963, s.45). Skulle man i Sverige bara "vara" på en gata eller på en offentlig plats, krävs det nästan att man ägnar sig åt en sido-aktivitet som till exempel; läsa en tidning eller prata i telefon. Dessa sociala regler är dock inte skrivna i sten och de ändras över tiden.

Frågan är om det är platserna som påverkar vilket beteende som är accepterat och vad det råder för sociala regler eller om det tvärtom är människornas beteende som påverkar platsen och vad som anses accepterat. Altman & Chistensen (1990) skriver att en plats

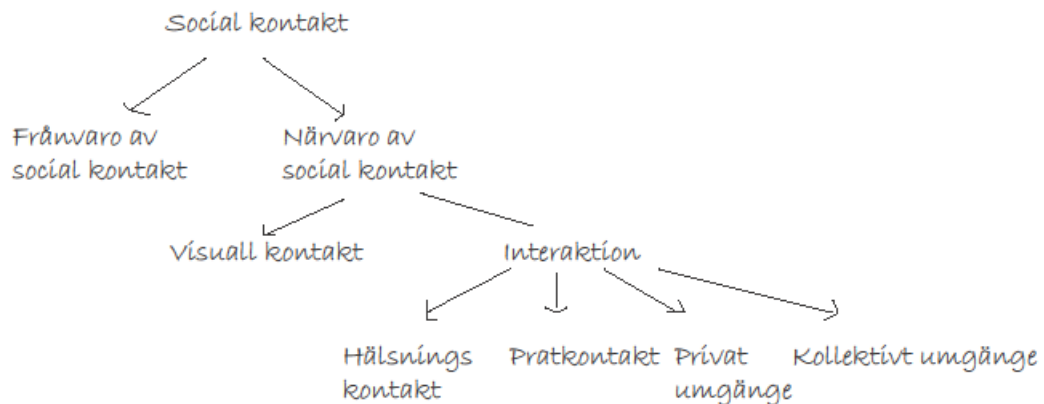
officiella/inofficiella stämning kan göra att det skapas regler och anvisningar för hur man ska bete sig. En hårdgjord plats som är omgiven av höga kontorsbyggnader skapar en formell känsla och detta ska leda till att de sociala reglerna för beteende blir snävare och mer konventionella. Medan en plats som däremot har inslag av växtlighet, som gräsmattor och träd och som är omgiven av byggnader som allmänheten har tillgång till, till exempel butiker, muséer eller gallerier skapar en informell känsla som ofta renderar i ledigare mer personliga sociala regler (Altman & Christensen, 1990). Det kan betyda att man på den mer formella platsen klär sig annorlunda än man gör på den mer informella och att man sitter eller står på ett annorlunda sätt. I shorts och sandaler kanske man känner sig bortkommen bland kontorsbyggnaderna, men känner att man passar in på en gräsmatta. Samtidigt kanske sätter man sig gärna på en gräsmatta under ett träd och tar av sig skorna, medan man kanske hellre sitter på en bänk på den formella platsen.

Anna Lindhs plats och Södertull kan ge ett exempel på Altman & Christensen's förklaring av formalitet i förhållande till beteende. Där Södertull är den mer informella och Anna Lindhs plats den mer formella. Båda platserna är hårdgjorda men det finns ett antal träd vid Södertull. Runt Södertull finns en kontorsbyggnad men resten av byggnaderna intill platsen är caféer, restauranger eller butiker, vilket skulle ge förutsättningar för informell stämning. På trapporna råder en informell stämning enligt vilka beteenden jag observerat. Många sitter på ett ledigt sätt, några ligger ner över trappstegen, några tar av sig skorna och andra spelar gitarr eller kortspel under soliga dagar. Om det är människorna som tar platsen i anspråk under soliga dagar som skapar denna stämning eller om det är platsens befogenheter med omgivande verksamheter och trappornas utformning som gör att det skapas en informell stämning och där tillhörande beteende vid trapporna är svårt att säga. Många kontor finns vid Anna Lindhs plats och byggnaderna är stora och i en skala som är större än inne i de äldre delarna. Detta i kombination med att designen i sig är hård och kantig (motsatt växtlighet) kan vara anledningen till att stämningen är mer formell på Anna Lindhs plats och att andra beteenden därmed observeras där. Triangelplatsen verkar med en blandning av lägre och högre byggnader, lite träd men ändå hårdgjort och blandning av verksamheter och funktioner vara och enligt mina observationer vara både informell och

formell. Blandningen och mångfalden av funktioner, händelser och människor som använder platsen gör den svår att placera på skalan av informalitet/formalitet.

5.4 Anonymitet och social kontakt

Genom att studera möten och interaktion mellan människor kan man få fram hur anonym man kan känna sig på en plats. Anonymiteten i staden kan både vara positiv och negativ. Med ökad anonymitet minskar den sociala kontrollen och ansvarskänslan för sin omgivning, men man har samtidigt större möjlighet att uttrycka sin identitet. Vid en stark känsla av anonymitet avtar att man hälsar på de man möter eller söker ögonkontakt (Goffman, 1963). Vilken nivå man kan mötas på i staden kan visas genom analys-schemat nedan (Öresjö, 1979).

Figur 6. Schema som visar olika nivåer att mötas på. (Öresjö, 1979).

Resultaten av observationerna till denna undersökning visar att det finns skillnader i hur man möts och hur mycket ögonkontakt individerna sökte med de mötande på de olika platserna. På Anna Lindhs plats är det mycket få personer som söker ögonkontakt med mötande och det är svårare än på de andra platserna att finna en närvaro av social kontakt på platsen. Vid trapporna på Södertull har det observerats att de flesta individerna uppmärksammar vilka andra som använder platsen och vilka som kommer som nya till platsen, några hälsar också på nytilkomna om de slår sig ner i närheten. Triangelorget verkar vara delat: där flödet av människor är stort intill affärerna i förlängningen av shoppingstråket, är anonymiteten stor, få söker ögonkontakt och det kan tolkas som en frånvaro av social kontakt. Medan inne i mitten av torget och vid bänkarna får man blickar på sig (visuell kontakt) och interaktion i form av hälsningskontakt och pratkontakt uppstår

till viss del. Det finns alltså en skillnad i hur tillgängliga individerna är för möten och sammanträffanden på de olika platserna. Anledningarna till skillnaderna borde till viss del kunna spåras till platsernas olika gestaltning och fysiska utrustning. Södertull och Triangelorget verkar vara utformat och utrustat för att man ska stanna, med till exempel bänkar, konst, sittvänliga trappor och skuggande träd som stöder detta, medan Anna Lindhs plats mer verkar stödja rörelse och transport med jämt underlag och stora, rena ytor. Hastigheten och rörelsen blir därmed en socialt hämmande faktor.

Dee (2001) beskriver kanterna på en plats som sociala platser där möten sker och där man står och väntar, istället för mer centralt i platsen. Jag har observerat samma beteende där väntande personer står på kanten tills sällskapet kommer. Antagligen på grund av att man inte vill bli uttittad när man bara står rakt upp och ner utan till synes meningsfull sysselsättning och på grund av att man ska kunna överblicka platsen och lätt finna den man väntar på.

På Södertull och Triangelorget finns typiska sådana inväntningsplatser/mötesplatser där de allra flesta sådana observerats. På Anna Lindhs plats sker däremot de flesta mötena i mitten av platsen vid citytunnelns nedgång. Det är inte förvånande att det sker i mitten eftersom platsen runt om inte har några "väggar", förutom ena sidan mot kontoren/ verksamheterna och om man tänker på Prospect/Refuge-teorin som föreslår att människor föredrar att stå så att man har en säkerhet i ryggen. Vid Citytunnelns glasbur i mitten har man skydd i ryggen och skydd mot väder och vind och känner sig antagligen därför inte utsatt.

Mötesplats på Anna Lindhs plats. Grundkarta Malmö stad. Egen bild.

Mötesplatser på Södertull. Grundkarta Malmö stad. Egen bild.

Mötesplatser på Triangeltorget. Grundkarta Malmö stad. Egen bild.

Dee (2001) hävdar också att det är platsernas rörliga och flexibla delar och platsens möbler som skapar förutsättningar för social interaktion och för interaktion med platsen. Under observationerna har jag sett hur "trappan", "bänken" och "kiosken" varit sociala platser. Sittmöjligheterna gör att det finns möjlighet att stanna på platsen en längre tid och platsen blir inte enbart något man passerar. Bänken är platsbegränsad medan trapporna är flexibla i plats och gör att man kan sitta ensam, två och två eller i stora grupper tillsammans. De är också flexibla i hur man sitter, åt vilket håll man är vänd etc. Detta kan vara en anledning till att många unga samlas vid trapporna vid Södertull, för att äta lunch, dricka kaffe eller röka en cigarett.

Anna Lindhs plats har inget " eget" möblemang förutom trapporna ner mot havet. Platsen

verkar dock inte ha som främsta syfte eller intension att samla folk och att få dem att stanna, utan är främst funktionell i Centralstationens område. Trapporna som går ner mot havet inne i hamnen blir inte så mycket utnyttjade som man skulle kunna vänta sig. Kanske kan det bero på det blåsig läget eller att trapporna är något "felvända" (solen kommer "bakifrån" på eftermiddagen) eller att platsen är ny och folk inte hittat dit ännu. Trapporna kan också vara svåra att se om man kommer från Centralstationen så att man därmed inte tänker på dem som ett alternativ.

Goffman (1963) skriver om sambandet mellan socialt beteende och plats och frågar sig: hur presenterar och företer sig människor i olika miljöer? Och vilka lärdomar kan man dra av detta för urban design? Det beskrivs med bland annat *Front Stage* och *Back Stage*, vilket är områden inom en plats där man uttrycker eller undertrycker beteenden medvetet. Det kan jämföras med hur en servitris beter sig i restaurangen jämfört med i köket. Samma plats kan tjäna som front- och backstage under olika tider på dygnet. På Triangelorget går det att urskilja områden, som skulle kunna liknas vid Goffmans Backstageområden, där man uppehåller sig om man uttrycker ett avvikande beteende eller ett beteende som man på något sätt vill dölja (till exempel tjuvrökande ungdomar). Dessa områden hittar man i flödet av människor som passerar i utkanten av torget, eller i skydd av stenvuren intill bänkarna. På den öppna torgytan som en del passerar över är föremål för allas blickar och gör att det känns som ett frontstageområde. På Södertull utspelar sig det huvudsakliga sociala spelet på trapporna vilket gör detta till ett frontstageområde, men där tydligt backstageområde är svårare att urskilja. Likadant på Anna Lindhs plats gör öppenheten att hela platsen både känns som ett frontstageområde för mig och att det går att urskilja av vilka sorts beteenden som saknas på platsen (till exempel samlingar av unga tonåringar, eller missbrukare).

Enligt Goffmans (1964) egna observationsstudier i urban miljö drar han slutsatsen att det som attraherar människor i städer är *andra människor*. Trots detta är det många urbana platser som designas som att det motsatta vore sant, med ledorden "komma undan" och "reträtt". Resultatet av enkätundersökningar (1964) har visat att det är undanflykten många efterfrågar, men observationer av verkliga situationer har visat att det istället är

sociala center som folk dras till. När människor samlas på ett torg sprids de oftast inte ut över torget utan samlas där de flesta andra är. Detta har delvis sociala förklaringar eftersom det är där det är störst chans att träffa någon av en slump och samtidigt lättast att växla mellan olika sociala möten om man vill komma ur en social situation. Det betyder att vill man träffa på någon, går man till en socialt aktiv plats och vill man inte träffa på någon kan det också vara säkert att vara på en socialt aktiv plats på grund av valmöjligheter och ursäkter. Mina observationer har visat att en användares beteende på platsen ofta efterföljs av liknande beteenden av efterkommande. Sitter ett par på bänkarna vid Södertull sätter sig också nästa som kommer till platsen på bänkarna. Hade paret suttit på trapporna sätter sig efterkommande i 99 procent av fallen också på trapporna. Mycket av de beteenden som har observerats går att härleda till uttalade sociala fenomen, vilket givetvis blir en störande variabel i undersökningen av utformningens påverkan på beteendet.

5.5 Proportion, skala och mikroklimat

I valet av platser utgick jag ifrån att de skulle vara olika i hänseendena skala, form och design, med hypotesen att detta skulle påverka hur man beter sig på platsen. Dee (2001) beskriver att skalan på platsen påverkar känslan av säkerhet, bekvämlighet, orientering och vänlighet och den lilla skalan skrämmer ingen genom sin storsinhet. Att undersöka dessa abstrakta faktorer är svårt, men det går eventuellt att avläsa dessa känslor i hur folklivet utspelar sig på de olika platserna. Observationerna har visat att det pågår ett mer "intimt" socialt liv på Södertull och Triangelorget, än på Anna Lindhs plats, vilket skulle kunna tolkas som att man generellt känner sig säkrare och bekvämare i den mer mänskliga skalan som erbjuds på dessa platser. Skalan på Anna Linds plats är mer storslagen och reslig jämfört med människan. Skalan på Anna Lindhs plats skapar istället en öppenhet som gör att man blir hänförd av platsen och känner att man får en bra överblick över platsen, vilket i sin tur också skulle kunna påverka att man känner sig säker. Skalan på de olika platserna samspelar också med mikroklimatet, eftersom de små skalorna även skapat ett mikroklimat som inte finns på Anna Lindhs plats. Den lilla och mer inneslutande designen på Triangelorget och Södertull verkar också stödja ett socialt liv och en aktiv användning av

platserna under större tider av året, eftersom det bli lättare att hitta en skyddad plats att uppleva vårsolen på, eller för att vänta på någon intill en vägg.

5.6 Genusskillnader och rädsla i urban miljö

I Analysen/Diskussionen om rädsla och säkerhet har jag utgått från teoretiska resonemang, nattliga observationer och från min egen känsla av trygghet och säkerhet på platserna.

Rädslan kan ofta visa sig genom att man undviker en plats vid speciella tillfällen vilket gör att gruppen icke-användare växer.

Ofta eftersträvas att offentliga platser ska vara tillgängliga, demokratiska och öppna, men det finns fortfarande skillnader mellan hur olika grupper använder dem och vilka platser de eventuellt undviker. Frågan är vilka insatser planerare och arkitekter kan göra för att underlätta ett jämlikt användande av offentliga platser och för att alla grupper ska kunna känna sig trygga? Ofta handlar det om belysning och vegetation, när man talar om trygghet och om kvinnors rädslor i urban miljö, men det är ofta mer meningsfullt att kombinera fysiska och sociala insatser där fler perspektiv och aktörer blandas in i resonemanget. Historiskt sett har kvinnor tilldelats den privata sfären medan männen dominerat och styrt den offentliga. Även om detta är förändrat och till viss del försvunnit i vår kultur och i vår tid, kan kvinnors vistelse, ensamma under kvällstid fortfarande ifrågasättas och kvinnan kan betraktas som lättillgänglig eller dumdristig. Det var ändå inte så länge sen som "offentliga kvinnor" likställdes med att vara prostituerad. Kvinnors rädsla grundas enligt feministiska forskare på att de är rädda för att utsättas för våld och speciellt för sexuellt våld i offentliga miljöer, medan mäns rädsla handlar om fysiskt våld. Kvinnor undviker också oftare platser under dygnets mörka timmar och det är vanligt att de utvecklar strategier för hur de rör sig i staden (Listerborn, 2007).

Forskare som studerar rädsla i urban miljö är delade i frågan om vilken betydelse den fysiska miljön har för människans upplevelser. När man fokuserar på belysning och vegetation ges en plats design och fysisk utformning en stor roll i diskussionen om rädsla

och trygghet i urban miljö. Denna inställning har kritiserats av ett antal forskare som hävdar att det inte är den fysiska miljöns utformning som skapar rädsla utan platsens symboliska konnotationer. Grundargumenten för denna sida ligger i att det är platsens mening; de sociala och politiska maktrelationerna, som skapar rädsla och inte den fysiska gestaltningen. I denna mening blir den fysiska utformningen enbart en symbolisk yta istället för något som interagerar, formar eller skapar platsen. De som hävdar att den fysiska utformningen fått för mycket uppmärksamhet i forskningen hävdar att rädsla inte kan "byggas bort" och att kvinnors strategier att undvika vissa platser inte handlar om fysisk form utan om rädslan för okända män (Listerborn, 2007). Man skulle kunna säga att en bristande design kan skapa platser som kan uppfattas som farliga, men en "bra" design ger ingen garanti för att en plats kommer uppfattas som säker.

Jag håller med om att grundproblemet ligger i ojämna maktrelationer, men hävdar att rummet inte går att bortse ifrån fullständigt. De sociala relationerna måste utspelas någonstans och i det rummet finns fysiska förutsättningar. Det blir svårt att diskutera rum i förhållande till rädsla om man inte beaktar den fysiska utformningen på offentliga platser i analysen. Men det är viktigt att kombinera de fysiska insatserna med sociala och mentala insikter och att lämna "antingen eller" diskussionen om det fysiska och det socialas påverkan på rädslan. I teorin om den fysiska utformningens påverkan på rädsla fokuseras på betydelsen av tidpunkter och speciella platser och det bygger på hur man tolkar miljön i olika situationer. Det handlar om ljus, mörker, siktlinjer, ödslighet etc. Rädsla upplevs alltid *någonstans* och utspelas i en specifik *situation*, därför blir platsen en del av faktorerna att tala om i debatten.

De tre platserna i denna undersökning är svåra att klassa som säkra eller osäkra eller platser som man känner sig säker på eller inte utifrån gestaltningen, eftersom det ofta är situationsbundet och individuellt. Skillnaden mellan vad som är säkert och vad som känns säkert kan också divergera mycket. Platsernas placering i staden kan dock göra att exempel kan dras. Efter rusningstrafiken och efter kontorstid minskar genomströmningen av människor på Anna Lindhs plats och platsen kan kännas ödslig och övergiven. Listerborn

(2007) skriver att det krävs ett befolkat stadscentrum, en överskådlighet och god synlighet för att det ska finnas förutsättningar för att känna trygghet. Som nämnts tidigare i delen om urban form skriver Dee (2001) liksom Listerborn att proportionerna, skalan och inneslutenheten av massa, är faktorer som påverkar känslan av säkerhet/hotfullhet i urbana miljöer. Storskaligheten och de tomma kontoren runt om Anna Lindhs plats kan göra att man känner att det råder en låg social kontroll på platsen. Att platsen är öppen åt alla håll och erbjuder en överblick kan dock verka tryggt.

Södertull blir också relativt övergiven efter butikerna, restaurangerna och biografernas stängning. Platsen ligger dock i anslutning till ett av Malmös centrala stråk. Platsen syns från stråket och går lätt att överblicka. Formen av en korridor där det inte finns någon "flyktväg" skulle dock kunna göra att man känner sig begränsad vid ett möte med okända.

Triangelorget ligger nära Malmös nattliv med klubbar, barer och restauranger vilket gör att det, på helger även nattetid finns mycket folk i rörelse på platsen. Det är däremot svårare att överblicka platsen eftersom den är relativt tätt möblerad och omgärdad. Att platsen blivit ett tillhåll för missbrukare kan också göra att man uppfattar platsen som farlig även om inte fler brott noteras.

Det är viktigt att se platsens plats i stadens system av gator och torg. Det övergripande systemet påverkar tryggheten på de lokala platserna. Speciellt utformningen av vägstrukturen påverkar människors rörelser och flöden och därmed hur trygga de uppfattar platser, vilket ger platsernas design en underordnad roll.

Resultatet av observationerna dagtid visar inga skillnader mellan platserna och hur kvinnor och män använder platserna och hur de beter sig. Ett genomsnitt av alla observationstillfällen visar att båda könen använder platserna i stort sett lika mycket, i samma formationer (oftast ensamma) och på samma sätt. Det visar att kvinnor inte upplever dessa offentliga platser passivt, utan producerar, definierar och tar dem i anspråk i samma utsträckning som män. I 1980-1990-tals litteraturen om kvinnors användande av

urban offentlig miljö beskrivs att kvinnorna fortfarande i stor utsträckning förknippas med privata utrymmen och att deras användande av offentliga platser utan sällskap av män fortfarande kan uppmärksammas och att det finns en betydande skillnad mellan kvinnor och mäns "freedom of the street" (Altman, Zube, 1989). Resultatet av mina observationer visar inga sådana tendenser, även om det finns väl dokumenterade effekter av kvinnors strategier för att undvika våld och hot på offentliga platser (Pain, 2000). Att jag inte ser några skillnader mellan könen kan ha många orsaker. För det första går det inte att observera de som av olika anledningar faktiskt undviker en plats, även om avsaknaden av en viss kategori av människor under t ex en viss tid av dygnet kan ge en ledning. För det andra har det, som jag skrev i stycket ovan, föreslagits att beteendet rädsla inte påverkas i så stor utsträckning av utformning/design och att det finns de som anser att det ligger för stor tyngdpunkt på designlösningar. Dessa ska enligt kritiker ha liten chans att lyckas när det gäller kvinnors rädsla på offentliga platser på grund av att man därmed ignorerar de bredare sociala och strukturella bakomliggande orsakerna för rädslan. För de tredje finns det studier som föreslår att unga män använder sig av fler försiktighetsåtgärder när de använder stadens centrala delar än andra sociala grupper, såsom kvinnor och äldre, eftersom de oftare blir utsatta för våldsbrott (Lofland, 1989). Detta skulle kunna vara en anledning till att skillnader i observationerna till stor del saknas.

Under observationerna nattetid sågs något fler kvinnor gå två eller fler och antalet som gick ensamma minskade på Triangelorget och Södertull. Detta skulle kunna vara en demonstration av kvinnors strategier för att undvika våld. På Anna Lindhs plats ändrades inte formationerna nämnvärt, vilket skulle kunna förklaras av platsens funktionella karaktär. Det går inte direkt att välja bort att passera citytunnelnedgången när man måste ta tåget, eller måste hem till andra delar av Malmö eller Skåne, medan det på Södertull inte finns någon speciell funktion som man behöver nattetid.

5.7 Äldre personer

Det märks en stor skillnad mellan Södertull/Anna Linds plats och Triangelorget i hur många äldre personer (<65) som passerar och använder dem. Jag observerade väldigt få

äldre på Södertull och på Anna Linds plats medan det genomsnittligt sätt kunde vara upp till 10 gånger fler äldre på Triangelorget. Lofland (1989) skriver att äldre personers användande av staden influeras mycket av diskurser runt ungdomar och deras beteenden och attityder. En långlivad diskurs handlar om unga personers uppenbara dominans av många offentliga platser och som i vissa fall skapat en utspridd moralpanik i västvärlden. Största andelen unga observerades på Södertull, vilket kan bero på olika faktorer. Det kan bero på att platsen har en uppenbar dominans av unga vilket gör att äldre inte känner sig välkomna eller manade att använda platsen. Det kan också bero på att det är "unga" butiker som kantar platsen. Eller beror det på att de låga trapporna rent fysiskt inte passar en äldre människa att sitta på eftersom sittställningen är något ergonomisk. Att få äldre observerades på Anna Lindhs plats var väntat eftersom högskolan, kontoren och de verksamheter som ligger i anslutning till platsen samlar många unga.

5.8 Användare och icke-användare; Hur formen stödjer och påverkar nödvändiga-, valbara-, och sociala aktiviteter

En skillnad mellan de tre platserna, som i alla fall delvis kan förklaras av platsernas olika utseenden och design, handlar om hur många som verkligen använder platserna och deras utrustning och hur många som enbart passerar. De som enbart passerar värderar och får nytta av platsen efter snabba visuella intryck, men bedömer inte funktion och tillgänglighet. De som använder platserna är de som ofta besöker platserna och litar på att platserna stödjer deras passiva och aktiva aktiviteter (Altman, Zube, 1989). Platsernas gestaltning verkar mer eller mindre stödja det verkliga användandet. Att det finns bänkar med ryggstöd och med en skyddande stenmur bakom kan vara en anledning till att fler (6 gånger fler i februari) använder Triangelorget för att slå sig ner en stund, äta lunch eller läsa en tidning än på de andra två platserna där det finns trappor och/eller oskyddade bänkar att sitta på. Bänkarnas skyddade läge kan också vara anledningen till att missbrukarna och uteliggarna trivs där. Trapporna vid Södertull stödjer att stora grupper av ungdomar eller familjer samlas och kan sitta tillsammans. Detta kan vara en anledning till att det är främst här som större grupper (fler än 3) av människor slår sig ner.

Av observationerna går det först och främst att utläsa att det inte går att undkomma att vädret/klimatet påverkar fördelningen mellan nödvändiga-, valbara-, och sociala aktiviteter till en väldigt stor del. I februari är skillnaderna mellan platserna små eftersom flera sociala och valbara aktiviteter, som att sitta i solen eller att träffas ute under lunchen inte förekommer alls på grund av snö och kyla. Senare observationer, i mars och april, visar att det pågår fler sociala och valbara aktiviteter på Triangelorget och Södertull än vad det gör på Anna Lindhs plats. Det kan vara ett uttryck av platsens placering i staden, vilka verksamheter som omger platsen eller att det finns ett centralt stråk i samband med platserna. Det kan också till viss del bero på platsernas utformning och att den i detta fall bättre skulle stödja dessa typer av aktiviteter. Gehl (2001) skulle beskriva Triangelorget inre del som samlade i utformningen och detta ska enligt honom stödja sociala aktiviteter. Det ger användare av torget en möjlighet att se varandra och att inkludera fler i sina aktiviteter. Trapporna vid Södertull har inte samma samlade utformning, men de är i sin tur inkluderande i sociala situationer genom att det inte finns väggar, murar eller andra fysiska element som separerar de som samlas där. Höjdskillnaden i trappan gör också att man lättare ser varandra och har överblick över andra användare. Att det på Anna Lindhs plats pågår flest nödvändiga aktiviteter kan av Gehl (2001) förklaras av att platsens utformning är spridande och därmed inte ideal för sociala aktiviteter. Platsens placering i staden och funktion som genomgångsplats påverkar antagligen också mycket eftersom stråket mellan Centralstationen och Högskolan blir tydligt. Antalet nödvändiga aktiviteter minskar inte från februari till april, som man annars skulle kunna tro om man läser tabellen i empirikapitlet. Antalet nödvändiga aktiviteter var konstant, men andelen minskade efter att folk började tillbringa mer tid ute i staden under våren. De som använder platserna till nödvändiga aktiviteter som att ta ut pengar ur automaten, parkera cykeln, vänta på bussen eller bara passerar förbi verkar till stor del opåverkade av platsens utformning. Måste man ta buss 8 så behöver man vänta på den vid busshållplatsen oavsett hur den ser ut och vad den erbjuder för möjligheter. Platsens utformning verkar inte kunna påverka dessa aktiviteter nämnvärt, men den kan försöka underlätta och försköna dessa ofta dagliga aktiviteter. Bra cykelbana och bra utformad cykelparkering kan göra att det blir ordning på

cyklarna och lättare att ta sig fram och visuella intryck av platsen kan göra det trevligare att vänta på bussen. Detta skulle främst kunna påverka användarens upplevelse, även om användandet i sig antagligen hade varit det samma. Sammanfattningsvis kan sägas att det verkar vara sociala och valbara aktiviteter som till störst del påverkas av utformningen och att det verkar vara på Södertull och på Triangelorget som flest sådana pågår.

5.9 Territoriella strategier och beteende på offentliga platser

Efter att ha observerat dagliga händelser på speciellt Triangelorget, väcktes en fråga om samband mellan territorialitet, spatial kontroll, tillgänglighet och design/material. Torget passeras och används av många människor varje dag och på torget finns det många olika intressen, brukare och bestämmelser som påverkar samspelet. Arkitekten Mattias Kärrholm (2005) har studerat territorial komplexitet på offentliga platser och hur territorialitet produceras och bibehålls på tre torg i Lund. Han diskuterar territorialitet och spatial kontroll i den byggda miljön som en väg att handskas med tillgänglighet och den offentliga naturen av platser i urban miljö med utgångspunkt i material och inte i den vanligaste dikotomin privat/offentlig. I detta fall definieras territorialitet som en rumsligt avgränsad kontroll, där ett territorium är ett avgränsat område som karaktäriseras av en viss uppsättning regler eller någon sorts brukligt beteende. Kärrholm skiljer också på *Territorial strategies/tactics* och *Territorial associations/appropriations* där de förstnämnda är avsiktliga, planerade försök att begränsa ett område, medan de senare snarare uppstår som konsekvenser av etablerat och vedertaget bruk. Dessa tankar blir intressanta för min undersökning eftersom fokus ligger på hur designen och olika material påverkar hur territoriala lager växer fram och därmed hur offentliga platser används. Kärrholm skriver att olika territorium på en plats kan till exempel visas med markörer som murar, träd, vatten, bänkar, cykelställ, markerade gångvägar, utekaféer, fontäner eller olika strukturer. Dessa kan kallas territoriella strategier för olika ändamål och de kan vara fixerade i konkreta former som kan göra platsen förutsägbar och som kan göra att det blir svårt för andra territoriella strategier att växa fram. Sådana former kan också minska möjligheterna till improvisation på platsen och till och med hämma urbana funktioner som

demonstrationer, marknader och festivaler. På vissa torg och andra offentliga platser görs territorium för att separera olika funktioner så att konflikter kan undvikas (till exempel mellan cyklister och fotgängare). Sådana indelningar kan göras med viss flexibilitet, så att gränser kan passeras och genvägar kan tas, gränserna blir mer ett förslag än en tvingande mur. Mattias Kärrholm argumenterar alltså för att *utrustningen* på en plats är ett sätt som den arkitektoniska designen påverkar hur territoriala produktioner bildas och behålls. Han hävdar också att platsens *position* i staden har samma påverkan eftersom det skapar förutsättningar för rörelse runt och på platsen. Vidare hävdar Kärrholm att för att en plats ska kunna vara tillgänglig för många olika människor och många olika aktiviteter (offentlig plats) krävs en viss grad av territorial komplexitet, alltså en uppdelning av olika områden i (tid eller rum) för att möjliggöra olika användning och olika brukare. Kärrholm har dragit slutsatsen att en plats komplexitet har mycket att göra med den arkitektoniska designen och artefakter på platsen, men exakt hur de påverkar är svårare att säga. Man kan se att små förändringar i material kan påverka platsens territoriella sammansättning på oväntade sätt, men det är fortfarande en fråga som är dåligt utvecklad och det behövs mer forskning på området.

Hur påverkar designen/utformningen på de tre platserna i min undersökning den territoriella komplexiteten och därmed hur man beter sig på platsen?

Triangelorget

På Triangelorget finns många olika aktiviteter som kiosk med uteservering, affärer, uttagsautomater, blomsterförsäljning, busshållplatser, bänkar och cykelparkering och de territoriala strategierna är utmärkande. Det finns några bänkar som blivit ett känt territorium på platsen, som disponeras av några hemlösa missbrukare. Från och med mitten av mars har kiosken mitt på torget haft en uteservering som tagit stor plats i anspråk mitt på torget. Bänkarna på andra sidan kiosken upptas också (förutom de hemlösa) till stor del av de som köpt mat i kiosken. Vid soliga dagar och vid lunchrusning kan dock olika grupper dela bänkarna, det är framförallt den spontana vilan på bänkarna som påverkas av de territoriala "lagarna". Det syns tydligt att de territoriala villkoren på torget varierar

regelbundet och följer olika cyklar under dagen och natten, under helger och vardagar, under sommar och vinter etc. Utemöbler och blomsterstånd finns under sommarhalvåret men inte under vinterhalvåret och olika grupper disponerar olika delar av platsen under olika tider på dygnet. Eftersom det är ett utpräglat gångstråk som går förbi torget och det finns trappor som hindrar cyklisterna och annan rullande trafik i ena delen av torget så finns det inte någon synlig konflikt mellan cykeltrafik och fotgängare eller några andra trafikanter. På Triangelorget står bänkarna i en halvcirkelform runt kiosken, som har skapat bra förutsättningar för *territorial appropriations* (beslagtagande av plats). Bänkarna står i mitten av torget och är omgivna av en skyddande granitmur och därmed lämplig för personer som inte vill bli störda av de som passerar. Vissa observationer indikerar att äldre personer, ungdomar och missbrukare tenderar att använda bänkarna mer än andra. Framförallt missbrukare verkar använda platsen mer än andra och under en större del av dagen/året. Dessa skyddade sittplatser verkar inte erbjudas på de andra två platserna. Att det finns flyttbara möbler på Triangelorget spelar en roll för hur människor tar platsen i anspråk. Ofta ser man att folk flyttar en stol eller ett bord innan de sätter sig och detta är kopplat till att göra en plats till "sin" (Whyte, 1980). Det är ett sätt att aktivt markera ett territorium. Framförallt på Triangelorget går det att urskilja att det finns ett flertal territoriala strategier i olika lager och nivåer. Anna Lindhs plats och Södertull verkar inte ha lika många lager av strategier i designen och i de inblandade materialen, medan det på Triangelorget finns fixerade murar som separerar funktioner och aktiviteter, fontänen som upptar en hörna, blomsterhandlaren som abonnerar sin plats, träd och busshållplatser etc. Många av dessa är fixerade i fast form. På en plats som denna kan det vara bra med denna komplexa sammansättning eftersom många olika funktioner/aktiviteter ska fungera tillsammans.

Södertull

Markbeläggningen vid Södertull visar att hela området ingår i det centrala området med gånggata. Få personer cyklar över platsen. Här finns också territoriala strategier av mindre slag, till exempel papperskorgar, bänkar, trappor, cykelparkering, träd och området intill affärernas dörrar. Södertull är inte en genomgångsplats, så som Anna Lindhs plats och

Triangeltorget har både ett stråk av genomgående i utkanten av torget medan mitten av torget är lugnare och kan visa en cirkelrörelse. Det är rimligt att anta att det borde finnas mer specifika territoriala beteenden på de platser som inte är ett genomgångsstråk och att brukarna skulle vara en mer homogen grupp. På Triangeltorget skulle detta kunna visas genom missbrukarnas vistelse på bänkarna, men på Södertull har det inte gått att urskilja någon specifik aktivitet.

Anna Lindhs plats

Det är vanligt med territoriella konflikter mellan fotgängare och cyklister. En cykelbana finns utmärkt med asfalt i utkanten av platsen, men inne på Anna Lindhs plats finns ingen indelning mellan de båda, inga skyltar eller markeringar i marken, men det verkar dock inte finnas någon uppenbar konflikt. Att platsen är stor och öppen underlättar antagligen att de kan fungera tillsammans. De flesta som passerar platsen verkar vara på väg till tåg och bussar vid Centralstationen eller till högskolan eller närliggande kontor. De som använder cykelställen är nästan uteslutande folk som ska vidare med andra kommunikationer. Anna Lindhs plats är alltså en del av ett större territorium som är förknippat med aktiviteter kopplade till Centralstationen. Den rena designen på Anna Lindhs plats verkar lämna platsen flexibel för aktiviteter och många olika användningsområden. Kärrholm (2005) hävdar dock att för att en plats ska kunna vara tillgänglig för många olika människor och aktiviteter och för att den ska kunna ha en viss grad av offentlighet, bör den ha en viss komplexitet. Triangeltorget verkar ha fler territoriala markörer och gränser än Anna Lindhs plats och Södertull, men få skulle antagligen se Triangeltorget som mindre offentlig eller tillgänglig. Den avsaknad av en komplex territorialitet som verkar förekomma på Anna Lindhs plats kan göra den svår att använda eftersom det inte finns några indikationer på hur man ska bete sig. Tvärtom kan det också vara svårt att förhålla sig till en stor territorial komplexitet om man saknar erfarenhet av sådana platser.

Dee (2001) hävdar att det är "robusthet" i form av egenskaper som flexibilitet, läsbarhet, gåtfullhet och komplexitet som gör att en plats stödjer många olika sorters tolkningar och användningsformer, vilket är att eftersträva för att få en välanvänd plats. Enligt Kärrholms

(2005) resonemang är det just komplexiteten och flexibiliteten på platserna som gör dem inkluderande och öppnande för flera olika funktioner. Kärrholms resonemang kompletterar Dees rekommendationer för urban form och har gjort hennes något abstrakta faktorer läsbarhet, gåtfullhet, inkludering etc. lättare att konkretisera och applicera på platserna.

6. Slutsatser och reflexioner

6.1 Slutsatser och reflexioner

Det är svårt att hävda att en viss sorts gestaltning eller design i en stad är bra eller dålig i sig. Det är vad de framkallar hos individerna och grupperna som använder sig av platsen som är viktigt, det är också det som varit studieföremålet i denna undersökning. Precis vilka beteenden en viss gestaltning framkallar visar sig vara omöjligt att förutspå, eftersom parametrarna man vill undersöka inte går att isolera i verkliga livet och de är så komplexa att de är svåra att återskapa i en kontrollerad laboratoriesituation. Men denna undersökning visar att det verkar finnas tendenser som ger ledning till hur just dessa platser används och hur människorna beter sig där. Stadsrummens olika gestaltning, storlek, form och plats i staden skapar olika förutsättningar för vilka individer som kommer använda den, hur länge de stannar och vilka aktiviteter de kommer ägna sig åt. Det finns ett samband mellan rummet, funktioner, individerna och deras beteenden. Men rummets påverkan på människorna verkar begränsas och ibland helt överskuggas av andra faktorer. Vädret är en faktor. Är det kallt och blåsig använder i princip ingen stadens offentliga platser till annat än att transportera sig igenom. Visserligen har kanske individen som går förbi valt att gå just över det torget eller förbi den platsen, vilket ställer krav på gestaltningen rent visuellt. Men mycket av platsens funktioner och detaljer blir oviktiga under sådana förhållanden. Platsens placering i staden och i förhållande till andra platser i staden, regionen, länet etc. är en annan faktor som kan påverka hur platsen används, av vem och hur länge. En funktionell och mysig plats kan förbli oanvänd och öde om det finns en *ännu* mer funktionell och mysig plats runt hörnet.

I min undersökning observerades olikheter i:

- användarnas rörelsemönster
- tiden de tillbringar på platsen
- interaktion och socialt beteende
- fördelning mellan nödvändiga-, sociala- och valbara aktiviteter
- demografisk sammansättning av brukarna

Analysen av resultaten visade dock att mycket av skillnaderna kan bero på faktorer utanför den fysiska gestaltningen och direkta kopplingar till design och gestaltning slutar vid antaganden. Faktorer utanför den fysiska gestaltningen som påverkar beteendet mycket är till exempel sådant som platsens placering i staden och dess förhållande till andra platser och vilka verksamheter och butiker som finns i närheten av platsen. För att analysera platserna och vad det är som påverkar hur man betar sig där delade jag upp platsens helhet i formfaktorer som skala, inneslutenhet, territorial komplexitet, omgivande byggnader, utrustning etc., för att undersöka deras individuella påverkan. Det går dock inte att bortse från att på platserna påverkas individerna av alla faktorer samtidigt och de olika faktorerna kan förstärkas eller förminska av varandra, komplettera varandra eller motsäga varandra. De skapar tillsammans en komplex helhet som ger platsen en själ eller atmosfär som kräver en särskild analys. Alla individer är också olika och har egna erfarenheter och upplevelser av platsen, vilket gör generella slutsatser för en plats påverkan på beteenden svåra att dra utanför denna undersöknings ramar. Vad som dock går att konstatera är att den fysiska miljön *kan* påverka till exempel: användarnas rörelsemönster, tiden de tillbringar på platsen, interaktion och socialt beteende, fördelning mellan nödvändiga-, sociala- och valbara aktiviteter och demografisk sammansättning av brukarna.

Går studien att generalisera? Det är en fråga som ger olika svar beroende på vad man vill använda studien till. Mina erfarenheter gjordes i ett medelklass samhälle med typiskt medelklass beteende och uppförande i ett område i Sverige under vintern/våren 2011.

Hade tidseran vara en annan skulle t ex kvinnors rörelsefrihet och godkänt uppförande i offentlig miljö vara annorlunda. Att undersökningen genomfördes i Malmö och i Sverige påverkar givetvis också resultatet. Ett annat problem när det gäller generaliserbarheten uppstår när ett visst fynd bara kan erhållas av en forskare. Hade någon annan försökt upprepa undersökningen, skulle resultatet antagligen blivit ett annat, eftersom många bedömningar är kvalitativa och situationsbundna/ tidsbundna. Det verkar dock ointressant att göra en exakt replikation av denna undersökning, eftersom det till stor del handlar om kvalitativa data och tolkningar. En mera konceptuell replikation skulle dock kunna göras för att undersöka vilka speciella förhållanden i denna undersökning som förklarar resultatet. Replikationer i olika kulturer skulle kunna informera oss om hur kulturberoende fynden är. Samtidigt är det så, att med ökat antal observationer på respektive plats, ökade tydligt återkommande tendenser, vilket man kan tolka som ett skäl till viss generaliserbarhet. I fallstudier som denna får man också lita till att extern validitet kan uppnås genom analytisk generaliserbarhet, det vill säga att den som utför undersökningen strävar efter att generalisera vissa resultat mot en bredare teori.

Fungerar den ursprungliga idén med platserna och vad är användarnas attityder till dessa idag? Man har kunnat se att det finns platser som byggts och designats med en viss vision om hur den ska användas och av vem, men att tiden utvisat att det faktiska användandet av den färdiga platsen blivit en helt annan. Ett exempel är badplatserna i Västra hamnen i Malmö, som inte alls var dimensionerade och säkerhetsanpassade för de mängder badgäster som använder dem under sommaren. Det finns också många exempel på anläggningar där växtlighet använts på fel sätt och i fel sammanhang och tiden uppvisar en trött eller obefintlig växtlighet som ofta kostar mycket att byta ut. Det visar att ett projekt lever vidare och förändras långt efter att man som landskapsarkitekt släppt ifrån sig ritningarna och utvärderingen efter ett antal år kan ge en viktig lärdom för framtiden. Denna undersökning har på ett sätt fungerat som en sådan utvärdering utan att det var den ursprungliga tanken. Det visar att observations-metodens styrka; att man kan få en bra inblick i människors naturliga och opåverkade beteenden, vad de föredrar etc. kan vara

användbar i denna viktiga feedback.

Genom denna undersökning har jag, genom att söka efter kopplingar mellan offentliga platsers utformning och människors beteenden på platserna, i förlängningen försökt besvara frågor som: Hur offentliga platser stödjer offentlig kultur och uteliv? Hur utvecklas, används och värderas offentliga platser? Vem är offentliga platser till för? Hur kan offentliga platser påverka människors upplevelse av staden och hur nöjda människorna är att bo i staden? Hur kan offentliga platser bäst designas och skötas för att tillgodose mänskliga behov och förväntningar? Efter att ha undersökt litteraturen och färsk forskning kommer jag till slutsatsen att det finns ett behov av utökad forskning och teori inom området, för att kunna ge trovärdiga svar på liknande frågor. Det som kan saknas i sambandet mellan form och beteende är att det inte finns någon variabel som visar beteendet vid en förändring av urban form. Det skulle därför behövas fortsatta studier som ger ytterligare kunskaper om mänskliga beteendemekanismer.

Landskapsarkitekter, arkitekter och urbana designers har stort inflytande när det gäller att skapa offentliga platser. Designen verkar kunna definiera de beteenderegler som gäller på platsen, då den kommunicerar vad som är tillåtet och vad som är förbjudet eller olämpligt och visar med territoriala strategier riktlinjer för beteenden. Skulle detta betyda att om man som designer till exempel använder sig av staket, inhägnader, skarpa kanter, specifika ytor och brist på bekvämligheter, kan man förmedla ett starkt budskap om en plats fientlighet jämt emot besökare/användare, medan till exempel vatteninslag, sköna bänkar och skuggan av träd kan inbjuda till användande av offentliga platser? Även om jag försökt finna resultat i denna undersökning som tyder på detta, så är det fortfarande inget man kan kalla generella föreskrifter eller bredare teori, eftersom varje plats har en egen utgångspunkt, egna förutsättningar och förhållanden till andra platser i staden. Varje individ upplever också varje plats på ett unikt sätt, även om det går att generalisera perception inom människans sinneskapacitet. Skulle man skapa två olika platser på exakt samma sätt och placera dem bredvid varandra skulle de ändå inte användas på samma sätt

och av samma sorts människor.

Resultaten av denna studie är inte avsedda att föreskriva specifika åtgärder eller instruktioner för design av urban miljö eller för hur man påverkar människor med sin design, utan de tjänar till att representera olika förslag och exempel på att designen och utformningen av den urbana miljön delvis kan påverka oss och våra beteenden till stor del och delvis kan vara helt betydelselös för hur vi beter oss och för hur vi använder en plats.

Stadsplanering och offentlig gestaltning är till en stor del rationell och det finns flera forskare som försökt skapa teorier och generella föreskrifter. Vad som gör praktiken så komplicerad är att man som landskapsarkitekt, designer och planerare har att göra med irrationella subjekt, som alla har olika erfarenheter och intressen. Det blir svårt för nämnda arbetsgrupper att med färdigskapade miljöer föra alla gruppers talan och ta hänsyn till alla olikheter mellan människor. Mycket tyder på att man måste sträva efter att ge människor/brukare möjlighet att forma och producera sina egna rum efter deras egna behov i staden. Men det är väl detta som är landskapsarkitektens stora utmaning.

Resultaten av denna undersökning visar således att designen på en offentlig plats kan stödja vissa aktiviteter och beteenden, det är dock svårare att säga precis vilka och hur resultaten skulle kunna generaliseras. En omöjlighet hävdar vissa. Utöver detta verkar designen på en plats också kunna utesluta eller försvåra oönskat användande och beteende. Att det inte alltid går att styra användandet av en plats med enbart utformningen av platsen har dock visats på många platser där tänkta sittplatser blivit skateboardramper eller där tänkta promenadstråk med utsiktsplatser vid havet blivit badplatser och hopptorn för brukarna. Man får nog nöja sig med att utformning och design kan ge förslag för användning och beteende, uppmuntra eller försvåra aktiviteter men den kan inte styra den eller säkert förutspå dem.

6.2 Förslag till vidare forskning

Att undersöka hur offentlig miljö påverkar beteenden är ett relativt nytt forskningsområde, även om mycket arbete för att öka folkhälsan påverkat forskningen och intresset för området. Det finns mycket utrymme för tvärvetenskapliga studier där beteendevetenskapliga och arkitektur- och stadsplaneringsvetenskaper breddar kunskaperna om hur vi samverkar med och påverkas av förändringar i urban miljö.

7. Referenser

7.1 Publicerade källor

Altman, I. Zube, E. (1989) *Public Places and Spaces*. Plenum Press. New York.

Altman, I. Chistensen, K. (1990) *Environment and Behavior Studies*. Plenum Press. New York.

Bedimo-Rung, A. Gustat, J. Tompkins, B.J. Rice, J. & Thomson, J. (2006) *Development of a direct observation instrument to measure environmental characteristics of parks for physical activity*. Journal of Physical Activity & Health, 3, Suppl 1, New Orleans.

Bell, P. Greene, T. Fisher, J. (2001) *Environmental Psychology*. Thomason Learning. London.

Cohen, L. Manion, L. (1989) *Research Methods in Education*. Croom Helm. London.

Cohen, L. Manion, L. & Morrison, K. (2000) *Research Methods in Education (5th ed.)*. Routledge Falmer. London.

Corbetta, P. (2003) *Social Research: Theory, methods and Techniques*. Sage Publications. London.

Dee, C. (2001) *Form and Fabric in Landscape Architecture – a Visual Introduction*. Spon Press. New York.

De Laval, S. (1998) *Gåtur – metod för utvärdering*. Nordisk arkitekturforskning 1998:4. Stockholm.

Gehl, J. (1996) *Livet mellem husene: Udeaktiviteter og udemiljøer*. Arkitektens Forlag. Köpenhamn.

Gehl, J. (2001) *Life Between Buildings*. Danish Architectural Press. Copenhagen.

Goffman, E. (1963) *Behavior in Public Places - Notes on the social Organization of Gatherings*. The Free Press. New York.

Davis, J. Green, L. Jeffrey, D. (2009) Allison Reed *Journal of Environmental Psychology*, Volume 29, Issue 2, June 2009, Sidor 163-170.

Kärrholm, M. (2005) *Territorial Complexity in Public Places – a Study of Territorial Production at Three Squares in Lund*. Nordisk Arkitekturforskning 2005:1.

Listerborn, C. (2007) *Makten över kroppen i rummet*. Arkitekten 4. URI.

Lofland, H. L. (1989) *The morality of Urban Public Life: The emergence and Continuation of a Debate*. Places, 6(1), College of Environmental Design, UC Berkeley. Los Angeles.

Maltén, A. (1998) *Kommunikation och konflikthantering - en introduktion*. Studentlitteratur. Lund.

Olsson, S. (1998) *Det offentliga stadslivets förändringar*. Centrum för Byggnadskultur i Västra Sverige. Chalmers tekniska högskola. Göteborg.

Pain, R. (2001) *Gender, Race, Age and Fear in the city*. Urban Studies Vol. 38, Nos 5-6, 899-913. Durham.

Passer, W. M. (2008) *Psychology – The Science of Mind and Behavior*. McGraw-Hill. New York.

Patel, R. (2003) *Forskningsmetodikens grunder - att planera, genomföra och rapportera en*

undersökning. Lund. Studentlitteratur.

Robson, C. (2002) *Real World Research*, John Wiley And Sons Ltd. Oxford.

Stadsmiljörådet (2003) *Agenda för staden*. Karlskrona.

Svartdal, F. (2001) *Psykologins forskningsmetoder – en introduktion*. Liber. Stockholm.

Swaffield, S. (2002) *Theory in Landscape Architecture – A Reader*. University of Pennsylvania Press. Philadelphia.

Humphrey, N. (2005) *Does the built environment influence physical activity? Examining the evidence*. Transportation Research Board and Institute of Medicine of the National Academies (2:2005) Transportation Research Board. Washington D.C.

Whyte, H. W. (1980) *The Social Life of Small Urban Spaces*. The Conversation Foundation. Washington D.C.

7.2 Elektroniska källor

Malmö stad

www.malmo.se tillgänglig 2011-01-31